

«چریکه‌ی» کردی

«چریکه» یعنی چه ؟ مشهورترین «چریکه»‌های کردی
چرگرهای کرد بررسی تحقیقی «چریکه»‌م‌وزین
وشاهکار احمدخانی

در نشریهٔ دانشکده ادبیات تبریز دورهٔ هشتم شمارهٔ بهار سال ۱۳۳۵ حقیر وعده داده بود یک فرهنگ لغات کردی از برای توضیح و بهتر معنی کردن لغات و نکات دقیق و اصطلاحات خاص کردی در دنبالهٔ «چریکه» خج و سیامند منتشر کند؛ کار تکمیل و انتشار لغت‌نامه‌ای که مورد توجه است و تنظیم آن را شروع کرده‌ام^۱ محتاج وقت و فرصت زیاد است اما چون جناب آقای دکتر ماهیارنوبی استاد دانشمند و رئیس محترم دانشکدهٔ ادبیات و جناب آقای دکتر منوچهر مرتضوی استاد گرانمایه و ارجمند و رئیس ادارهٔ نشریه مخلص را تشویق و تأکید فرمودند که دنبالهٔ کار را بگیرم و در این زمینه با سعی بیشتری کار کنم با وجود گرفتاری و کسالت گرم بکار پرداختم و امید است بتدریج یادداشتهای خود را تقدیم خوانندگان نشریه بکنم. یادداشتهای زیر را جمع بمعنی و تعریف «چریکه» و مشهورترین «چریکه»‌های کردی و چرگرهای کرد است و امید است مدخل مناسب و مقدمهٔ مفیدی برای مقالاتی که راجع به «چریکه»‌های کردی در نشریهٔ دانشکدهٔ ادبیات تبریز درج خواهد شد (از جمله «چریکه» مشهور م‌وزین که با اجازهٔ هیأت محترم تحریریهٔ نشریه از همین شماره بچاپ خواهد رسید) باشد.

تبریز ۱۳۳۹ ع ۱۰

چریکه یعنی چه؟

چنانکه یاد آور شدیم^۱ «چریکه» عبارت است از يك سلسله منظومه‌های حماسی و یا بعبارت بهتر نوع مخصوص از داستانهای قهرمانی و شورانگیز کردی است که بصورت نظم و نثر ترکیب یافته است. مجموعه این «چریکه»ها که آثار بسیار گرانبهای بشمار میرود يك قسمت مهم ادبیات و موسیقی کلاسیک کردی را تشکیل میدهد و اما از نظر فقه‌اللمغه: کلمه «چریکه» از مصدر «چرین = Girin»^۲ یعنی خواندن، آواز خواندن، بانگ کردن و سرودن است و در لهجه‌های کرمانجی و گورانی و متفرعات آن «گورانی چرین» Gorani Girin و «گورانی چرین» Gurani Girin بمعنی آواز خواندن و نغمه سرودن است^۳

«چریکه» در لهجه کرمانجی Kirmanci (سورانی مکرری) در مفهوم بانگ و فریاد و صدای باز (پرنده مشهور شکاری) و احساس تأثر درد زخم از مصدر «چریکاندن» Girikandin مورد استعمال دارد^۴

در مناطق مختلفه کردستان کلمات: «چیروک» Girok، «چیرونک» = Gironk، «چیچهروک» Cicerok، «چیرچیرونک» Girçironk، «چرینکه» = Girinke، «ستران» Sitran = «راز» Raz، «بهیت» Beyit و «به‌ندوباو» =

۱- نک: نشریه دانشکده ادبیات تبریز سال هشتم شماره اول بهار ۱۳۳۵ ص ۵۳

۲- چرین = Girin: در لهجه‌های کرمانجی با کوری (شمالی) سرین Sirin تلفظ میشود و امرآن بسره bisire است.

۳- فرهنگ مردوخ شیخ محمد مردوخ آیت‌الله کردستانی تهران ۱۳۳۴ ج ۱ ص ۵۵۸. و نک: نشریه انجمن ایران‌شناسی نامهای پرنده‌گان در لهجه‌های کردی تهران ۱۳۲۶ صفحات ۱۳۷ و ۱۳۶ و نک: گورانی یا ترانه‌های کردی دکتر مکرری تهران ۱۹۵۱ ص ۱۲، و نک: مم‌وزین احمدخانی باهتمام گیومو کربانی هولیر (ارییل) ص ۱۱

همچنین نک: Les deux Dialectes d' Awroman et de pâwâ Age Meyer Bendictsen. Artheur Christensen Kobenhavn 1921 - p. 122.

۴- کوواری هلاله چاپ بوکان ۱۳۲۴ اشعار آقای عباس حقیقی سال ۱ شماره (۱)

شاهه لوی نیشتمانی کوردستان ده چریکنی بوی به‌سه‌د آه‌ه‌نگ

Bend u Baw « و به ند Bend » و ... هم بجای « چریکه » رایج و در بعض موارد برخی از کلمات فوق با تغییر معنی غیردقیقی بکار برده میشود^۱

از مصدر « چرین » کلمه « چرگر = Girger » (چرگر) در معنی « چریکه » خوان و سرودگوی و خنیاگر و خواننده آمده است؛ کلمه « چرگر » درست در مفهوم و شکل و معنای کردی در فارسی دری هم نفوذ کرده است چنانکه:

همیشه دشمن تو سوخته تو ساخته بزم بیزم ساخته رود آخته دوصد چرگر^۲
و زینبی گوید:

بوسه و نظرت حلال باشد باری حجت دارم براین سخن زدوچرگر^۳

۱- نك: گوارای که لاویژ به غدا سالی به که م ژماره (۴) مارت ۱۹۴۰ ص ۱۵
ونك: تحفه مظفریه در زبان کردی مکرری از تألیفات پرفسور اسکومان برلین
۱۹۰۵ ص ۱۲ و ۳۸
ونك: راهبر (فرهنگ عربی بکردی) گیومو کریانیهولیر (عراق) ۱۹۵۰
ص ۱۷۸ و ۱۳۵

ونك: فرهنگ مردوخ ج ۱ ص ۸۵۷ و نك مجله آموزش و پرورش نامه ماهانه و
رسمی وزارت فرهنگ از انتشارات اداره کل نگارش تهران آذر ۱۳۱۷ شماره (۹)
ص ۵۰ س ۱۲

نك 1938 Xwendina Kurdi Dr Kamiran Ali Bedir Xan sam
Ruperi 70 D 18

نك Hawar kovara kurdi Sal (9) Jimar 34-15 giriya-pêsin (octobre)
1944 Rp (4)

نك Kurdische Sammlungen Erzählungen und liden E. Prym
und Albert Socin Petersburg. 1890 46-58-35

۲- و ۳- چرگر در فارسی بروزن زرگر و در کردی با سکون (چ) و (ر) تلفظ
میشود از چر+گر (پسوند اتصاف و پیشه)
نك: لغت فرس اسدی طوسی تألیف علی بن احمد طوسی به تصحیح عباس اقبال
تهران ۱۳۱۹ صفحات ۱۶۲ و ۵۴۰

ونك: برهان قاطع محمد حسین بن خلف تبریزی متخلص بیرهان باهتمام دکتر معین
تهران ۱۳۳۱ ج ۲ ص ۶۳۳

و اما بجای «چر گهر = Çirger» (چر گر) کلمات «گورانی بیش = Gorani-bêj» و «به‌ند بیش = Bend-bêj» «ده‌نگ بیش = deng-bêj» «لاوژه بیش = Lawje-bêj» «قام بیش = Gam-bêj» «چیروک بیش = Çirok-bêj» «رازویش = Raz-wêj» «خویش = Xo-wêj» «چاویش = Ça-wêj» (چاوش = Ça-weş) «رازوان = Raz-wan» «ستران‌وان = Sitran-wan» «هه‌لکه‌تی = Helhketi» «آوازخوین = AwazXôn» و ... در لهجه‌های کردی رایج است^۱ «چریکه» با کلمات «چیروک»، «چرچیرونک»، «چیرچروک» و «چرینکه» (داستان) «چریوه چریو» (صدای دسته جمعی پرندگان) «سریوه سریو» (صدای ضعیف پرندگان در شبانگاه) «ستران، سربین (چرین)، سرود ... در زبان کردی و سروش فارسی و سراوش آوستائی که دارای مناسبات ظاهری هستند - شاید بین آنها یکنوع همبستگی ریشه‌ای و اساسی هم وجود دارد. این است آنچه حقیر فعلاً توانست درباره کلمه «چریکه» یادآوری نماید بحث و تحقیق بیشتر در این باره را بآینده و اساتید فن واگذار مینماید.

و اما نگارنده درباره «چریکه»‌های مشهور کردی بطور کلی آنچه را که از زبان «چر گهر = گورانی بیش» (چر گر)‌ها شنیده است و یا آن‌را در مجموعه‌های مدون محققین و مستشرقین دیده است بقرار زیر معرفی مینماید و حقیر معتقد است که بحث و تحقیق در مورد این «چریکه»‌ها از اهم واجبات است^۲

مشهورترین «چریکه»‌های کردی:

Çirikey Ascolhe

چریکه‌ی آسکوله

< Agiri

< آگری

۱ - نك : دائرة المعارف كوردی - واژه‌ی کرمانجی - چریکه ؛ له‌نوسراوه‌کانی

نوسه‌ری ئه‌و به‌ره‌نوسه‌یه .

نك : L'Ame des Kurdes á la lumière de la leur Folklore . par

Thomas - Bois O. P. Beyrouth 1946 - P. 7 P. 14

نك : Textes kurdes 2ème partie Memi Alan par Roger Lescot

Beyrouth 1942 و P. I - V (12)

۲- درآینده «چریکه»‌های که متن مدون از آن در دست است معرفی میشود

Çirikey Axay be Mêzeryan	چریک‌هی آخای به‌میزه‌ریان
« Ayiše Gul	« آیشه‌گول
« Ehmed Şeng	« ئەحمەد شەنگ
« Ewdal Omer	« ئەودال اومەر
« Ewsane	« ئەوسانە
« Eli Herxîrê	« عەلی هەریری
« Ewdalî	« عەودالی
« Ezîz Dasînî	« عەزیز داسینی
« Babiko	« بابیکو
« Bapîre	« باپیره
« Bajarî	« بازاری
« Bawanim	« باوانم
« Baram u Gulindam	« بارام و گولندام
« Başuy Zožanan	« باشوی زوزانان
« Behare	« بهاره
« Beyita Bulbul	« بەیتا بولبول
« Beyti Eli Berde şanî	« بەیتی عەلی بەردەشانی
« Beyti Salhi qaweqî	« بەیتی سەلحی قاوەچی
« Bile	« بێلە
« Biraymok	« برایموک
« Bori-Mîr Sêvedîni	« بوری میر سێوەدینی
« Birayimi Mela Zêndînan	« برایمی مەلازێندینان
« Buhari Kurdi	« بوهارێ کوردی
« Boz Beg	« بوزبەگ
« Bêlhindane	« بێلەندانە
« Bêmale	« بێمالە
« Bedir Xan paşa	« بەدرخان پاشا
« Cano	« جانو

چریکه‌ی	جه‌غفر آغا	Çirikey Ceifer-Axa
«	جمبالی	« Cimbali
«	جمجمه سولتان	« Cimeime Sulhtan
«	جوانمیر و دایکی	« Cuwanmèr u Dayiki
«	جولندی	« Culindi
«	چ عه‌بدوره حمان پاشای بابان	« Ç Ebdurehman Paş ay Baban
«	چ عوسمان پاشای به‌به	« Ç usman paşay Bebe
«	چ شیرکو	« Ç şêrko
«	چ خه‌ج و سیامه‌ند	« Ç Xec u Şyamend
«	چ چپروکا ماله فارس آغا	« Ç (Çiroka) - malhe Fars-Axa
«	دادوهره	« Dadwere
«	ده‌لایلو	« Delaylo
«	دم‌دم	« Dimdim
«	دوازده سواره‌ی مهربوان	« Dwazde Swarey Meriwan
«	دونومایمو	« Dono Maimo
«	فهرهاد و شیرن	« Ferhad u šîrin
«	فهره‌ت آغا	« Ferhet Axa
«	فرشته	« Firište
«	گوران	« Goran
«	گاسمو	« Gasmò
«	گه‌لباغی	« Gelhbaxî
«	گه‌نجو	« Genco
«	گه‌نج‌خه‌لیل پاشا	« Genc-Xelil paša
«	گه‌لو	« Gelo
«	گولان گولان	« Gulhan-Gulhan
«	گورانی	« Gorani
«	گورانشا	« Goranša
«	گولنازو که‌لاش	« Gulhnaz u kelaš

Çirikey Gulhezard	چریکه‌ی گوله‌زەرد
« Gulhé u kabengeru	« گولی و کابه‌نگەرو
« Gulhè Gulhè	« گولی گولی
« Hawine	« هاوینه
« Helhperinewey Kurmancetè	« هه‌له‌په‌رینه‌وه‌ی کورمانجه‌تی
« Helhoy Kurdewari	« هه‌لوی کورده‌واری
« Hespê Reş	« هه‌سپه‌ره‌ش
« Hewramani	« هه‌ورامانی
« Heme teyar	« هه‌مه‌ته‌یار
« Henife	« هه‌نیفه
« Hewit Derwêş	« هه‌وت‌ده‌رویش
« Hetem	« هه‌ته‌م
« Hewset	« هه‌وسه‌ت
« Îzsedîn Êêr	« عیزه‌دین‌شیر
« Îmami Hemze	« ایمامی‌هه‌مزه
« Kako	« کاکو
« Kake-siwar	« کاکه‌سوار
« Kak Hemze	« کاک‌هه‌مزه
« Kake mir u Kak Bapir	« کاکه‌میر و کاک‌بابیر
« Kak selimi Azad Xani	« کاک‌سه‌لیمی‌آزادخانی
« Kak Bapiri Mengur	« کاک‌بابیری‌مه‌نگور
« Kak Hemzey Mengur	« کاک‌هه‌مزه‌ی‌مه‌نگور
« Kak Birayim deşti	« کاک‌برایمه‌ده‌شتی
« Kak Seiid Kurhi goç- usman begi bebe	« کاک‌سه‌عید‌کوری‌قوچ- عوسمان‌به‌گی‌به‌به
« Kanebi	« کانه‌بی
« Kanebi u Xiwarzê	« کانه‌بی و خوازی
« Kanebi u neiman	« کانه‌بی و نه‌عمان
« Kurmanci	« کورمانجی

Çirikey Kelh u şêr	چریکه‌ی که‌ل‌وشیر
« Kelh Esp .	« که‌له‌مه‌سپ .
« Kewyar	« که‌ویار
« Kôstani	« کوستانی
« Kurdistan	« کوردستان
« Kurd u Goran	« کورد و گوران
« Kurkermalhi (Bextyari)	« کور که‌مالی (به‌ختیاری)
« Kurekegelhe	« کوره‌که‌چه‌له
« Kulingo	« کولینگو
« Las u Kejalh	« لاس و که‌ژال
« Laylay	« لای‌لای
« Leşkiri	« له‌شکری
« Leyli u Mecnun	« له‌یلی و مه‌جنون
« Lawi Surbeş	« لاوی سور به‌ش
« Lurh u Soran	« لور و سوران
« Mayini şê	« مایینی‌شی
« Melay Goremerê	« مه‌لای گوره‌مه‌ری (مه‌لاخه‌لیل)
« Mem u Zin	« مهم و زین
« Memi Alan	« مهمی آلان
« Mihemed Xan	« محمه‌دخان
« Mêrame	« میرامه
« Mihr u Wefa	« میهر و وه‌فا
« Miri Rewendi	« میری ره‌وه‌ندی
« Miri Mukiryan	« میری مو‌کریان
« Nadirîa	« نادرشا
« Nasir u Malhmalh	« ناسر و مال‌مال
« Niwe şewe	« نیوه‌شه‌و
« Payize	« پاییزه
« Perêzi Pê-merdan	« په‌ریزی په‌مه‌ردان

« Çirikey Piyadey Kelhhur	چریک‌های پیاده‌ی که‌له‌ور
« PirBudax (Budaxsultan)	« پیر بوداغ
« Pir Ferx u yay Esti	« پیر فخر و یای ته‌ستی
« Piroze	« پیروزه
« Piri jir	« پیری‌ژیر
« Pirêjin u sey Bor	« پیریژن و سه‌ی بور
« Pir u Bayiz	« پیر و بایز
« Qebri	« قه‌بری
« Qoçi Wetmani	« قوچی وه‌تمانی
« Qir u Gulhe zerd	« قر و گوله‌زه‌رد
« Rawe Pilhing	« زاوه پلینگ
« Reşe Raw	« ره‌شه‌راو
« Roroy yay Gulê- Bo Hozî Brindari	« روروی‌یای گول‌ی- بو‌هوزی برینداری
« Rostem	« روسته‌م
« Rostem Beg	« روسته‌م‌به‌گ
« Rostem u Zoraw	« روسته‌م و زوراو
« Rolhey Dayikê	« روله‌ی دایکی
« Rolhey Rhewadi	« روله‌ره‌وادی
« Rolhey Nebez	« روله‌ی نه‌به‌ز
« Riweh (Kirmanc)	« رویل (کیرمانج)
« Sayil	« ساییل
« Sitrana Casmo	« سترانا چاسمو
« Sitrana Ferxo	« سترانا فخرخو
« Selahedin	« سه‌لاحه‌دین
« Segi Kurmamcetê	« سه‌گی کورمانجه‌تی
« Seydewan	« سه‌یده‌وان
« Simkoy Mezin	« سمکوی مه‌زن

چریکه‌ی سنور	Çirikey Sinur
« سوارو	« Siwaro
« سواره	« Siware
« سواری جوانرو	« Siwari Ciwanrho
« سوره‌گول	« Sure-gulh
« سیابوش	« Siya poş
« سیاچه‌مانه	« Siya Çemane
« شاریار	« Şaryar
« شابازی مو کری	« Şabazî Mukri
« شاکه و مه‌سور	« Şake u Mesur
« شاربازیری	« Şarbajêrî
« سازاده‌ی شادی	« Şazadey Şadi
« شاه‌هلوی ره‌ه‌ندی	« Şa helhoy Rewendi
« شاه‌مه‌یمون	« Şa meymun
« شهره‌توله	« Şerhe-tolhe
« شهره‌های شهره	« Şerhe hay Şerhe
« شهری ئوسه‌زاری	« Şerhi iusezarê
« شریفه (چریکه‌ی شریفه‌ی)	« Şerife (Ç. Ş.)
« شه‌نگه	« Şenge
« شه‌م و شه‌م‌زین	« Şem u Şemzîn
« شه‌می	« Şemê
« شه و نیوه‌شه‌و	« Şew u Niweşew
« شورده‌لاو	« Şorhe law
« شیت و ژیر	« Şêt u jîr
« شینی جوانمیری	« Şini Ciwanmêrê
« شیرو (س.ت)	« Şêro (seyid tehay Şemzînan)
« شیر و شه‌پال	« Şêr u Şepalh
« شیرى نه‌به‌ز	« Şêrî nebez
« شیخ‌عوبه‌یدیلای‌غازی	« Şêx ubeydilay xazî
« (شه‌م‌زینان)	« (Şemzînan)

«	šêx Ebdulqadir	شیخ‌عه بدولقادر	«
«	šêrko	شیرکو	«
«	šay Zend	شای‌زه‌ند	«
«	šorhe lawî Zend	شوره لاوی‌زه‌ند	«
«	šiwane	شوانه	«
«	Taqe Siware	تاقه سواره	«
«	Tirkane	ترکانه	«
«	Tirî Gerumari	تیری‌گه‌روماری	«
«	Xan be Qeyxan	خانی به‌قه‌یغان	«
«	Xalid Axa	خالیدآغا	«
«	Xezalh	خه‌زال	«
«	Xezêm	خه‌زیم	«
«	Xeyalh	خه‌بال	«
«	Xwazê	خوازی	«
«	Xuršid u Xawer	خورشید و‌خواهر	«
«	Yarê	یاری	«
«	Yay Esti	یای‌ئه‌ستی	«
«	Yay Gulh	یای‌گول	«
«	Yosif Bazari	یوسف‌بازاری	«
«	Yosif u selim	یوسف و‌سه‌لیم	«
«	Yosif u Zuleyxa	یوسف و‌زوله‌یخا	«
«	Zazayi	زازایی	«
«	Zalhim	زالم	«
«	Zerde Heng	زهرده‌ه‌نگ	«
«	Zerdušti	زهردوشتی	«
«	Zembil Firoš	زهمبیل‌فروش	«
«	Zeynelh	زه‌ینه‌ل	«
«	Zistane	زستانه	«
«	Zozana Kurmanji	زوزانا‌کورمانجی	«

چرگران کرد :

محقق اروپائی پل آبه بیدار Paul Abbé Beidar مؤلف گرامر کردی بزبان فرانسه میگوید :

زبان کردی اساساً يك زبان شاعرانه است و کردها بطور کلی شاعر (وحساس) هستند ... تمام کردها چرگر زائیده شده اند و آواز میخوانند بشعر و موسیقی ورقص علاقه مفرطی دارند. کردها چرگرها را دوست دارند و احترام میگذارند این است که در کردستان چرگر و خواننده زیاد است ولی بر اثر نفوذ مظاهر تمدن غربی (!؟) و ازدیاد رادیو ، تلویزیون و فرستنده ها از يك جهت و از طرف دیگر عدم توجه و تشویق ، «چریکه» سرائی و هنر چرگرها ، تحت الشعاع واقع شده رونق سابق را از دست داده و رفته رفته ضعیف میشود و رو بزوال میرود^۱ چرگرانی که آنها را دیده ام و یا بآثار ایشان آشنائی دارم و آنهائی را که اشخاص با اطلاع و علاقمند^۲ بمن شناسانده اند معرفی مینمایم . امیدوارم که چرگران عزیز ما بیش از پیش مورد حمایت و احترام و تشویق واقع شوند .

قبلاً چرگرهائی که برای ابد نام بلند از خود بیادگار گذاشته و برحمت ایزدی پیوسته اند معرفی ، سپس چرگرهای معاصر را نام خواهم برد .

مرحوم Berde sani (علی برده شانی) شاعر دربار سلسله بابان

« Birayime Goc (ابراهیم خان ارجمندی)

« Derwêş (عبدالله درویشی) اهل مهاباد از چرگران مرحوم سردار

۱- چند نفر چرگر پیری که در حال حیات هستند، بزرگترین گنجینه ادبیات عامیانه کردی در دل پاک آنهاست ؛ از وظایف وزارت فرهنگ و مؤسسات علمی است که از این اشخاص نادر حمایت و از وجودشان استفاده بکنند .

۲- از جمله دوست عزیزم آقای اسمعیل فتوحی که مرا با چند نفر چرگر آشنا کرده است .

مرحوم Feqey teyran (فقیه تیران) چرگر فاضل و از علماء عصر خود
بوده است نام او در کتب تاریخ ثبت است

« Gencalhi (عبدالله رشی گنجالی) مهابادی

« Hlhketi (هلکتی) اهل دهکده (لج) شهر ویران بوده

« Hemze-Beg (حمزه بگ) بگزاد بوده و گویا چرگر مخصوص

شادروان فیض الله بگ بوده است

« Helhwa (احمد حلوا) «چریکه کهل و شیر» منسوب باوست .

« Herirè (علی حریری) از شعرا و فضلاء عصر خود بوده است .

« Melay Gizirè (ملای جزیر) چرگر فاضل و عالم کامل شرح حال

او در تاریخ ادبیات کردی آمده است

« Rawkewan (راو کهوان) شوالیه ای بود که در اطراف مهاباد - نقده

اشنو زندگی میکرد .

« Rehman-bekir (ره حمان به کر) کرمانج - دیبکری که غالب

«چریکه» های کردی را او به پر و فسور اسکارمان دیکته کرده بود .

« Rostem (کاک رستم) اهل مهاباد بود و بیشتر در اطراف زندگی میکرد .

« Seyid (سید عهبدولای بورهانی) با وجود اینکه بیسواد بود با انواع

شعر کردی مسلط بود شعر میسرود و با آواز میخواند .

« Xirnalh (خرنال) اهل دهکده لج شهر ویران مهاباد بود .

چرگران معاصر:

خانم Perizad (پور پهریزاد لهشکری) بگزاده پیر نابینا در شهر مهاباد

خانم Kaban (یای کابان - دای کابان) گورك مه‌باد^۱

« Naz (یای ناز) منگور مه‌باد

« Zilhexa (پور زله‌خا = زلیخا) منگور چاوش تشیمیع جنازه مقیم

شهر مه‌باد .

« Zilhexa Esti (زله‌خائه ستی) زن صوفی حسن ساکن قلعه تپه .

آقای Elha (کاک ئەلا - کوپخائه‌لا) منگوراهل گاکش زادگاه ناسرومال مال

« Giller (گلیمر - عه‌لی) مقیم سه‌تان و مران منگور

« Gulhawî (برایمی بایز گولاوی) منگور مقیم مه‌باد .

« Hebas (کاک هه‌باس خره‌ی مهربو کران) مقیم کامم منگور^۲

۱- میان بعضی ایلات کرد چرگران زن (که چاوشان مخصوص تشیمیع جنازه هم هستند) در تشیمیع جنازه تا گورستان همراه مردم می‌روند و با آهنگهای مخصوص عزرا از شجاعت و جوانمردی و شرافت و اخلاق و کارهای بزرگ و نیک‌مردی یاد میکنند - غالباً مرگ نابهنگام و غیرعادی یک انسان ، شأن نزول یک «چریکه» بوده است .

۲- نگارنده بعنوان قدردانی و احترام کاک عباس مربو کران (Merbokran) را که یکی از زبردست‌ترین چرگرهای معاصر و یک هنرمند بتمام معنی بزرگ و برجسته کردستان مکرری است معرفی مینماید :

کاک عباس (ه‌باس) : پسر کاک‌خضر از ایل «بابره‌سوان» از خانواده «مهربو کران» در محال شهر ویران از مضافات شهر مه‌باد متولد شده و فعلاً مقیم دهکده «کامم» منگور است با وجود اینکه هشتادسال از عمرش می‌گذرد این مرد زنده‌دل بانشاط و شادمانی مشغول فلاح است و غالباً موقع کار «چریکه» ها و ترانه‌های عاشقانه کردی را با شوق و ذوق زمزمه میکند .

کاک ه‌باس چرگر شیرین سخن کرد ، شاعر ، خوش‌آواز و آهنگساز خوبی است . فلک‌مر کردستان (مکریان) را اعم از «چریکه» ها آوازهای گوناگون ضرب‌المثل‌ها لغزها حکایات شیرین ، نکات ظریف و تاریخ محل را که سینه به سینه و زبان بزبان نقل شده بسینه صاف و ذهن و حافظه فوق‌العاده‌اش سپرده است .

بدون شك کاک ه‌باس یک‌قسمت بزرگ از فرهنگ و هنر این صفحات را در وجود خود خلاصه و متبلور کرده است

در جواب سؤالاتی که از او کردم می‌گفت: قربان باندازه‌ای «چریکه» میدانم که اگر

آقای Kôxa Salhh (کویخا صالح) اهل دهکده بیژوی مرکز آلان سردشت.
 « Mirza Qasim (میرزا قاسم قازی) ساکن بادام هنرمند فاضل و
 خوش آوازی است^۱

« Mišo (میشو) چرگر که لسکو مؤلف (مم آلان) او را معرفی کرده است
 « Sebri (سهبری) چرگری که لسکو او را معرفی کرده است
 « Sure (سوره - محمدهدی آمانی) ساکن قزلجه
 « Zalhe (زاله) مقیم دهکده گرده قیت^۲

مم وزین: یکی از منظومه‌های دلپذیر، حماسی و بسیار معروف کردی است،
 با کمال تأسف یاد آور می‌شود: با وجود اینکه «چریکه» مم وزین با کثر زبانهای زنده از جمله
 آلمانی، فرانسه، روسی، عربی، ارمنی، ترکی و غیره... ترجمه، تحقیق و معرفی شده
 بخوای آنها را بنویسی تا دم‌مرگ آنها را باز گویم تمام نخواهد شد؛ کتابی که من در سینه
 دارم بزرگتر از دیوان پیر و شاهنامه است.

آرزویم این است که به یگانه فرزندم (کانه بی) یا یکی از بچه «کرمانج»ها را
 پرورش کنم و این «چریکه»ها را باو یاد بدهم. در آخر صحبت‌هایش گفت: تعجب میکنم،
 تا حال از شهرنشینان کسی را ندیده‌ام با این عشق و علاقه سراغ این آهنگها و ناله‌های
 کوهستانیها بیاید. میگویند فرنگیها هم به «چریکه»ها و آوازهای ما خیلی ارزش
 قائلند بهر حال ما کرمانج‌ها دلمان بایشها خوش است. کاک هباس مردی بسیار دوست‌داشتنی
 نمونه یک کرمانج اصیل است. گاهی که بخدمت کاک هباس میرسم، خود را در
 محضر یک استاد عالی‌قدر می‌بینم و حقیقه^۳ استفاده میکنم.

بعقیده حقیر چون امثال کاک هباس هنرمندان نادری هستند و بعد از مرگ آنان کسی
 جای خالی آنها را پر نخواهد کرد - تا زنده‌اند باید مورد قدردانی، احترام و تشویق باشند
 و از چشمه فیاض معلومات بی‌نظیر آنان برای جمع و تدوین فرهنگ و ادبیات عامیانه ایران
 استفاده شود

۱- نك: تحقیق در اوزان ترانه‌های کردی (رساله) نگارش آقای قادر فتاحی قاضی

تبریز ۱۳۳۷ ص ۴

۲- در آینده درباره چرگرهای معاصر بطور تفصیل بحث خواهم کرد.

بزرگترین چرگر کردستان مگری

کاک هدبایسی ده ریی کران

نشریه دانشکده ادبیات تبریز شماره تابستان ۱۳۴۰

است، معینا درعالم فرهنگ و ادبیات فارسی، هنوز این منظومه مشهور شناخته نشده است بعضی از محققین^۱ ضمن بحث در اطراف زبان و ادبیات کردی در مطبوعات فارسی اشاره‌ای به «چریکه» هم وزین کرده‌اند و بس!

این خلاء بزرگ در فرهنگ و ادبیات فارسی حقیر را برای رفع این نقیصه برانگیخت و چون قلمرو کار بسیار وسیع است و شاید بحث و تحقیق ما در چندین شماره نشریه ادامه یابد، لذا نگارنده بامشورت اساتید فن و صاحب نظران تصمیم گرفت: که قبلا به ترتیب بنگارش متون^۲ مان، خانی ولسکو و ترجمه فارسی آن پرداخته سپس در صورت مساعدت عمر و توفیق متون تازه‌ای را که خود تهیه دیده است با یک بررسی تحقیقی کلمه متون قدیم و جدید، تقدیم خوانندگان نشریه بکند.

آرزوی نگارنده این است که نشر «چریکه» هم وزین مفید واقع شود و این کار که هدفی جز معرفی گوشه از آثار گرانمای فرهنگ و ادبیات عامیانه ایران ندارد در پیشگاه علم و ادب مقبول افتد و اگر لغزشی رفته باشد با ارسال متون و منابع و تذکرات لازم نگارنده را راهنمایی و مورد تشویق قرار دهند.

۱- محقق جیم زاگرس (نك : نامه کوهستان چاپ تهران ۱۳۲۴ شماره‌های ۴۷ و ۴۸ صفحات ۷ و ۸) و دکتر پرویز ناتل خانلری (نك : مجله سخن چاپ تهران ۱۳۲۴ دوره دوم شماره نهم ص ۶۶۲) و سید محمدعلی جمال‌زاده (نك : مجله یغما تهران ۱۳۳۵ سال نهم شماره نهم صفحات ۴۱۱ و ۴۱۲).

۲- متون مان ولسکو با تراویس کریسیون لاتن (البته متفاوت) و متن خانی باشیوه خاس (شبیه فارسی) نوشته شده بود ولی نگارنده آنها را بخط معمولی کردی برگردانده است .

بررسی تحقیقی «چریکه» مموزین

و

شاکار احمد خانی

مموزین^۱

«چریکه» باستانی و شورانگیز «مموزین» یکی از مشهورترین منظومه‌های ادبیات عامیانه کردی است بقول رژه‌لسکو^۲ این اثر شایان توجه برای کردان ارزش يك حماسه ملی را دارد - در اکثر نقاط کردستان کسی را نمیتوان یافت که نتواند خوب یا بد حداقل چند بیت از آن را بخواند؛ قلمرو نفوذ و شهرت «چریکه» مموزین از قلمه‌های آزارات گرفته تا کرانه‌های دریاچه ارومیه و از دامنه‌های شرقی کوه‌های مکرری و زاگرس بیابان تا غربی‌ترین مناطق کردنشین آسیای صغیر را دربردارد مضافاً باین که گسترش آن از مرزهای کردستان هم تجاوز نموده و در میان ملل همسایه نفوذ کرده است و داخل زبان و ادبیات ارمنی و ترك گردیده و بزنده‌ترین زبانهای زنده دنیا تعریف و ترجمه شده است.^۳

۱- مم = Mem در رسم خط مخصوص کردی اینطوری نوشته میشود بروزن کم اسم قهرمان داستان عاشق‌زین = Zin (بروزن دین نام قهرمان داستان معشومه مم).

۲- رژه‌لسکو Roger Lescot محقق فاضل و شرقشناس ارجمند معاصر (فرانسوی)

۳- ف ماکلر F. Macler در این باره تحقیقات جالبی کرده‌اند:

Une Forme Armenienne du thème des amants malheureux. Revue des Eétudes Armeniennes. T. II. P. 91

Kake Memî Alanê u yayî Zin-i Botanê : K. (Gizing Sali 1 Jimarey 3 R. peri 45)

نک : Textes Kurdes par Roger Lescot. Beyrouth 1942

مموزین : نامه‌هفتگی کوهستان تهران ۱۳۲۴ شماره ۴۷ ص ۷

شاید در زمان خانی هنر «چرگر» ها رو بضعف رفته است و منظومه مم وزین ظاهراً باید صورت نامطلوبی بخود گرفته که شاعر را متأثر کرده و مصمم گردانیده است که «چریکه» مم وزین را بشیوه واسلوب دلپذیری از نو سروده و عاشق و معشوق را هم با صفات ممتازی معرفی مینماید:

مه‌شهور بکه‌م به‌ته رزو اسلوب مومتاز بین موحیب و مه‌حبوب^۱

Mumtaz bibin Muhîb u Mehbub Meşhur bikem be terz u İslub

ترجمه: با طرز و شیوه (شایسته) آنها را مشهور کنم؛ عاشق و معشوق ممتاز (شناخته) شوند.

شاعر چون در مدارس و مکاتب دینی تحصیل کرده و بالطبع از ادبیات و علوم اسلامی (عربی و فارسی) متأثر شده است «چریکه» مم وزین عامیانه را با شیوه و لهجه خاصی که در حکم زبان رسمی کردی عصر خود بوده بسبک مثنوی بنظم درآورده و ظاهراً به آن رنگ ادبی داده است.

بنظر میرسد که شاعر از به «طرز و اسلوب» در آوردن «چریکه» مم وزین و مشهور و ممتاز گردانیدن صفات «عاشق و معشوق» سه نظر اساسی داشته است:

۱- «چریکه» را از شکل نظم خاص عامیانه کردی که مسلماً موزون و شاید سیلابی بوده است بقالب عروض و قافیه (مثنوی) درآورده و چون تحت تأثیر فنون ادبی ادبیات اسلامی (عربی و فارسی) قرار گرفته این کار را در عالم در ادبیات کردی بکر، بدیع و موجب شهرت دانسته است.

۲- خانی با سرودن منظومه مم وزین یک مکتب جدید ادبی و ملی ادبیات کردی بوجود آورد^۲

۱- نك: مەم وزین خانی لەسەر ئەركی گیوی موکریانی هەولیر (عراق) ۱۹۵۴

پەری ۴۱ و مەم وزینی دەس‌نوسی کرمانج ۱۳۲۵ رۆبه‌ری ۶۱

۲- نك: Textes kurdes par Roger Lescot. Beyrouth 1942, P. XX (20)

۳- با حذف بعضی نکات افسانه‌ی «چریکه» عامیانه‌ی مم وزین که مربوط به رسوم و سنن تاریخی ملی کردن است خانی مطابق عقیده‌ی مذهبی و اخلاقی خود به «چریکه» مم وزین رنگ و روی اسلامی میدهد. خانی ظاهراً اولین کسی است که مم وزین عامیانه را بصورت یک اثر ادبی بنظم درآورد. مم وزین مدون خانی و موضوعات داستانش از مم وزین عامیانه غالباً جد است و گاهی موضوع افسانه، مخصوصاً خصایل قهرمانان داستانش کاملاً با صفات و اخلاق پهلوانان مم وزین عامیانه متفاوت است. متن منظومه‌ی مم وزین خانی بامتون متعدد «چریکه» عامیانه (مم آلان وزین بوتان) از نظر نظم و نثر هیچگونه یگرنگی باهم ندارند و این اختلاف بهمان اندازه است که از لحاظ شکل و سبک درخور توجه است؛ خانی در اثر کلاسیک خود عروض عربی و فارسی را قبول کرده است چنانکه بعضی مقایسه‌هایش را مدیون شعرای فارسی گوی مانند: نظامی^۱ و جامی^۲ است.

فرهنگ لغات مم وزین خانی مانند شیوه و سبکش از کلمات عربی و فارسی متأثر شده است کلمات فارسی و عربی که بصورت فارسی درآمده در آن خیلی زیاد است بعضی لغات کردی در آن بوجه فارسی استعمال شده است:

خوین = خون شهو = شب سیو = سیب زیوین = سیمین .
با اینکه خانی «چریکه» مم وزین را با روش دانشمندانه بصورت ادبی درآورد

اما ناگفته نماند مثنوی خانی هیچوقت نمیتوانست جانشین متون عامیانه‌ای بشود که وسیله‌ی چرگرهای بیسواد گفته و خوانده میشود.

درمقایسه‌ی مم وزین خانی با «چریکه» عامیانه کا که مم ویای زین، خود را در مقابل دو سبک دوشیوه شعر متفاوت و مستقل می‌بینیم؛ مستقل از لحاظ فکر و روحیه

۱- نظامی از شعرای بزرگ داستان سرا و در مثنوی داستانی استاد و پیشرو دیگران

است (۵۹۹-۵۳۳) هجری قمری

۲- جامی بزرگترین شاعر و ادیب قرن نهم (۸۹۸-۸۱۷) هجری قمری

وشیوه شعر و گاهی دارای محتویات کاملاً متغیر.

مم وزین خانی بنا بقول دکتر شیر کو در سنه ۱۵۹۱ میلادی در شهر بایزید واقع در کردستان ترکیه سروده شده و قدیمی و اصیل ترین نسخه های خطی که از متن اصلی آن در دسترس است بقرار زیر می باشد :

۱- مم وزین اثر احمد خانی خطی ، بخط و اهتمام عزیز پسر شیرمام زیدی که بسال ۱۱۶۵ هجری قمری استنساخ شده است .

۲- مم وزین اثر احمد خانی خطی (بخط و اهتمام ؟) موجود در کتابخانه خصوصی مرحوم استاد داماد (حسین حزنئی موکریانی) و گیو که بسال ۱۱۷۳ هجری قمری استنساخ شده است .

۳- مم وزین اثر احمد خانی خطی (بخط و اهتمام ؟) - این نسخه بسیار نفیس که گویا اصیل و قدیمی تر است ، بدست دانشمند عالیقدر ملا عبدالهادی محمدی ساکن (در یاسیه) کردستان سوریه میرسد و علامه ملا عبدالهادی بکمکی از فضلا (میران حمزه بگ) آنرا تصحیح و عبری ترجمه و کلمات مشکل و نکات مبهم را معنی و تفسیر میکنند . اصل و ترجمه و توضیحات را که بزبان کردی است باقای گیو موکریانی هدیه کرده اند و فعلا در کتابخانه خصوصی ایشان واقع در شهر اربیل عراق موجود است .

۴- مم وزین اثر احمد خانی خطی (بخط و اهتمام ؟) - این نسخه را در سال ۱۳۲۳ ه. ش . در شهر مهاباد ، نگارنده در دست مرحوم ملا عبداللہ داودی دیدم که باخط بسیار شیوا نوشته شده و کتاب نفیس و زیبایی بود ، متأسفانه صفحات اول و آخرش مصدوم بود .

معتبرترین نسخه های چاپی مم وزین بقرار زیر است :

۱- چنانکه در آثار غالب محققین کردشناس اشاره شده ، مم وزین (ادبی و عامیانه) بهمت بعضی از مستشرقین تا حال چندین بار در شهرهای برلن ، پاریس ،

لنینگراد ، اسلامبول ، شام و دمشق بچاپ رسیده بعلاوه مجموعه گلچین‌هائی هم از مم وزین با ترجمه و تفسیر در شهر ایروان بسال ۱۹۳۶ م بطبع رسیده است.^۱

۲- مم وزین خانی ظاهراً برای اولین بار بسعی و اهتمام محقق فاضل (میران حمزه بگ) در شهر اسلامبول بسال ۱۳۳۷-۱۳۳۵ هجری قمری از روی نسخه مرحوم ملاعزیز پسر شیرى مام‌زیدی بطبع رسیده است .

۳- مم وزین خانی بسعی و اهتمام بشیر شیخ حسن هاشمی در شهر حلب بسال ۱۹۴۷ م .

۴- آخرین چاپ مم وزین خانی که بدست نگارنده رسیده، بکوشش وتصحیح استاد دانشمند گیو مو کریانی است ؛ که برای نخستین بار در کردستان شهر هولیر (اربیل در عراق) بسال ۱۹۵۴ م انجام گرفته است این متن، در ۱۹۴۶ صفحه بامقدمه‌ای جالب که حاوی شرح حال مرحوم احمد خانی وتحلیلی از اثر جاودان شاعر است بطبع رسیده است . متن اصلی مم وزین خانی که در این نسخه ضبط است بالغ بر ۲۶۷۳ بیت می باشد . احمد خانی شاعر حماسه سرای کرد، گرچه او را اولین وبزرگترین شاعر کرد نمیتوان بحساب آورد ولی او اشعار مفصل و شیوائی بزبان کردی سرود وشاید نخستین کسی است که زبان عامیانه و محاوره مردم را وارد در زبان رسمی و ادبیات کردی کرد و برای آن ارزشی قائل شد .

خانی در مم وزین ، بجوانمردی و شجاعت عشق میوزرد ، بزبان مادری خود فوق العاده علاقمند است او يك شاعر وطن پرست حقیقی است که افتخار بغرور ملی کردی بوجه مقبول و برازنده‌ای در منظومه حماسی او بچشم میخورد.^۲ خانی در مم وزین تصویر حساس و نقاشی برجسته‌ای از اوضاع اجتماعی عصر

۱ - نگارنده چون بآثار غالب محققین که مم وزین را منتشر کرده اند دسترسی نداشت لذا نتوانست کلیه ناشرین مم وزین را معرفی کند .

۲- نک : میژوی نه‌ده بی کوردی علامه دین سه جادی به‌غدا ۱۹۵۲ ص ۱۳۵

خود ترسیم کرده است. مم وزین خانی سیر فکری، شکل زندگانی کردان و خصوصیات طبقات جامعه زمان شاعر را بخوبی مینمایاند.

اما «چریکه» عامیانه - مم وزین (چریکه‌ی کا که مهمی آلانی ویای زینی بوتانی)؛ که نام و نفوذ و شهرت آن بدراتب بیشتر از منظومه (مم وزین) مرحوم احمد خانی است. مثنوی خانی هنوز در طی سه قرن و نیم نتوانسته جانشین متون عامیانه‌ای بشود که «وسيله» چرگرهای بیسواد سروده شده و سینه به سینه انتقال یافته و امروز هم خوانده میشود.

مم وزین عامیانه با نظم‌های متنوع در لهجه‌های مختلفه کردی از جمله در کرمانجی با کوری (شمالی)، بادینانی (به‌دینانی)، هکاری، بوتانی، سورانی - مکرری، گورانی، زازایی ... بالاخره در اغلب لهجه‌های کردی این «چریکه» سرزبانهاست.

«چریکه» مم وزین در فرهنگ و ادبیات عوام و زبان رسمی و ادبی کردی نفوذ کرده است.

در «چریکه» مم وزین نکات دقیق و دستورات عالی اخلاقی آمده است بعزت زیبائی، جاذبه و حقانیتی که دارد بصورت ضرب‌المثل‌های عامیانه سرزبانها افتاده است این امثال و حکم نتیجه تجربه‌های گرانبهای چندین قرن و خلاصه‌ترین افکار و تجلی‌های عالیترین شیوه فلسفه و حکمت است که بسبب مقبولیت، افراد ساده جامعه هم آنرا یاد گرفته و با خلاف خود انتقال داده‌اند.

اینک چند نکته جالب منسوب به «چریکه» مم وزین که در قالب امثال و گفتارهای نغز در فرهنگ و حکمت عوام تأثیر کرده است.

۱- «لین بوته دروی مهم وزینان» (یعنی: برای ما خار مم وزینها شده) مقصود مخل و سرخر و مزاحم است.

۲- مالی ده لی مالّه گه‌وره تاژدین به گیّه (قه‌ره تاژدین به گیّه) یعنی: خانه‌اش مثل خانه تاژدین بیگ (آماده مهمان‌داری، مقصود از خانه آباد و پر مهمان است).

۳- لین بۆته کا که مه‌می آلائی. یعنی: برای ما کاک مەم آلاڤ شده (در تشبیه عاشق شیدا و شجاع)

۴- لین بۆته یای زینی بۆتانی. یعنی: برای ما بانوزین بوتان شده (در تشبیه معشوقه فداکار و با غیرت)

۵- سوتاون ده‌لی مه‌م وزینن. یعنی: مثل مەم وزین (در عشق و دلدادگی) سوخته‌اند مەم وزین مثل فرهاد و شیرین و لاس و کژال و لیلی و مجنون و خج و سیامند در ترانه‌های عامیانه کردی هم نفوذ کرده است
چاوت ته‌ستیره‌ی رۆژی مه‌شهوری کورد و ۴۶ جەم

ته‌تۆ بویه یای زین ته‌میش بومه کا که مه‌م
معنی: (چشم‌انت مانند ستاره خورشید می‌درخشد و در عالم کرد و عجم مشهور است) (با این وصف) تو بانو زین هستی و منه‌م (بخاطر تو) کا که مەم شده‌ام.
این بیت ترانه عامیانه شیرینی است که با آهنگ (ئه‌ری نامپیللی...) خوانده می‌شود.
مەم وزین در ادبیات جدید کردی نیز نفوذ فوق‌العاده‌ای کرده است که بحث در اطراف آن مستلزم نگارش مقاله‌ی مخصوصی است که در این مختصر نمی‌گنجد در این باره بعد تفصیلاً بحث خواهیم کرد.

بعضی از نویسندگان زبردست و شعرای حساس کرد، از خانی متأثر شده و بزرگترین محرک و منبع الهام شاهکارهای ادبی آنان مەم وزین بوده است.^۱
مرحوم علامه استاد پیره میرد سلیمانی با الهام گرفتن از مەم وزین نمایشنامه «مەم وزین» خود را بنظم درآورد؛ مەم وزین پیر میرد بدون تردید یکی از بزرگترین شاهکارهای عالم ادبیات کردی بشمار میرود و اینک قطعه‌ای از اثر جاودان استاد پیره میرد را بزبان کردی ادبی با ترانسکریمسیون لاتن و ترجمه فارسی در زیر نقل می‌کنیم:

۱- نک: گورانی کوردی ع. ۱ - من این «گورانی» را برای اولین بار از کاک حسین صالحیان که یکی از چهره‌های هنرمند و خوش‌آواز مهاباد است شنیدم ع. ۱.

۲- نک: L'Ame des Kurdes a la lumière de leur Folklore par Thomas Bois O. P. Beyrouth 1946 P. 44. Et Les Kurdes. Etude Sociologique et Historique par Basile Nikitine Paris 1956 - p. 179.

شینى باى زینى بر کا گه مه می^۱

هه‌ی ژۆ ایمژۆ ژۆشین و ژۆژۆمه
ئهو زولغه لوله‌م بۆمه‌م شانه‌م کرد
ئه‌وخال و میله‌م من بومه‌م رشت
لیوم دانا بو بۆکوت و گۆی مه‌م
که مه‌م ژۆی رۆی په‌ژاره‌ی خۆمه
ده‌ک فله‌ک کوپری بۆنیکى نه‌کرد
په‌یمانم وایه‌ بۆی به‌رمه‌ به‌هیش
عه‌ده‌ تا مردن واته‌ی پێ نه‌که‌م

هه‌ی مه‌م ده‌ستى مه‌م نه‌گه‌شته‌ تۆ
خه‌نجهر بۆدله‌ گهر راستت ده‌وێ
وا نوکی خه‌نجهر بو به‌ سه‌زای تۆ
آخ مه‌مى تیايه‌ نه‌ک به‌ری که‌وێ

هه‌ر که‌س هاوسه‌رى بۆژيان ده‌گرێ
هه‌ی شه‌رمه‌سار بى‌چه‌رخى پرسته‌م
من تۆم بویه‌ وىست له‌به‌رت مرئ
هیچ شه‌رمه‌ نه‌کرد له‌نۆجوانى مه‌م

به‌به‌ رگی خوينى شایى ره‌نگه‌ وه
باده‌س له‌هل که‌ین مه‌م یه‌ که‌جارییه
له‌نیو ده‌ خمه‌دا دوجیگا ده‌ بێ
آخ بۆده‌نگ خۆشێ له‌ژور سه‌رىنمان
به‌سوت و ناله‌ی خوش آهه‌نگه‌ وه
«مه‌رگ وه‌ کام بێ پیم رزگارییه^۲»
زاوا و بو کینى له‌ خا کا ده‌بێ
به‌«چریکه‌ی» کوردی بدا ته‌لقینمان
بلى آخ دلێ دلخواز مه‌شکینن
به‌زوره‌ ملی کچان مه‌م‌رینن

۱- شعر از حاج توفیق معروف به «پیرمیرد» سلیمانیه یكى از نويسندگان زبردست کردی، مؤسس و مدیر نشریه «ژيان» که بیش از سی سال است بطور مرتب منتشر میشود.
۲- نه‌وبه‌نده‌ ای «کرمانج» به - این مصرع متعلق به «کرمانج» است

^y
Sînî yay Zîn-ê bo Kake Mem-î

Hey rho imrho rho bin u rho rhome
Ke Mem rhou ruy pejarey Xome
Ew Zulfe lûlem bo Mem şane Kird
dek Felek Kôr bi bonêki nekird
Ew Xalh u mile min bo Memim rişt
peymanim waye boy berme behişt
Lêwim da - nabu bo Kut u Goy Mem
Ehde ta mirdin Watey pê nekem

Hey mem destî Mem negeyîste to
wa nûkî Xencer bu be sezay to
Xencer bo dilhe ger rastit dewê
ax Mem-î têtaye nek berî Kewê

Her Kes Hawserî bo jîyan de grê
 min tom boye Wîst le berit mirê
 Hey sermsar bî Gerxî pir Sitem
 hic sermit ne Kird le nocuwanê Mem

Be bergi Xôni sayi rengewe
be Sut u nalhey Xoş - ahengewe
Ba des le mil Keyin Mem yekcariye
« Merg we Kam bê pêm rizgariye »
Le nêw dexme-da dû cêga de bê
Zawa u bûkênî le Xaka de bê

Ax bo deng-Xoê le jûr Serin - man
 be < Çirikey > kurdi bida telqîn-man
 bilhê : ax dilhî dlh-Xwaz Meşkênin
 be zore mili Kican memrênin . (1)

سوگاری زین برای مرگ م:

دریغا امروز روز شیون و زاری من است
 (زیرا) که م رفت و « بدبختی » بمن رو نهاد
 این زلف (های) پرپیچ را بخاطر م شانه کردم
 ای فلک کور شوی م از آن بوئی نبرد
 این خال کوبی و سرمه بچشم کشیدن برای م بود
 (با خود) عهد کرده ام که (این آرایش) را برای او بی‌پشت ببرم
 برای گفتگو (بامم) لبهایم را بروی م گذاشتم
 (اکنون که او مرده است) عهد بسته ام دیگر سخنی نگویم

ای پستان (ها) ، دستهای م بتو نرسید
 این است که نوك خنجر قسمت تو شده است
 راستش را بخواهی خنجر را (باید) بدل میزدم^۱
 آه م تو دلم است مباد خنجر باو بخورد .

هر کس معشوقه اختیار میکند بخاطر زندگانی است
 آیا منم ترا برای این خواستم ؟ (نه) .
 ای چرخ پرستم شرمسار باشی
 آیا از نوجوانی م هیچ خجالت نکشیدی ؟

۱- زین که در آتش عشق و ناکامی بخاطر م میسوزد و میخواهد خود را فدای او
 او کند با خنجر تیز و آبدیده ای که در دست گرفته قصد دارد که آن را بقلب خود بزند
 زاری کنان میگوید : آه ...

باجامه‌های خون آلودی که رنگ شادمانی داشته باشد
 با سوز و ناله‌ای که آهنگ خوشی داشته باشد
 دست بر گردن هم اندازیم ای هم که همین یکبار است و بس
 مرگی که بکمر وائی باشد در آن رستگاری است
 در دل دخمه دو بستر خواهد بود
 دامادی و عروسی ما در خاک خواهد بود .

آه برای خوش آوازی که (دم مرگ) بالای سرمان
 با «چریکه» (های) کردی ما را تلقین بدهد
 بگوید آه (دریغا) ! قلب عاشق را شکنید
 و بازور گوئی دختران را بدست مرگ مسپارید (آزادشان بگذارید)
 «شف» نویسنده معاصر که قطعه (اشکهای مم) او از عالیترین آثار
 ادبیش بشمار میرود از «چریکه‌ی مهم وزین» الهام گرفته است^۱
 گویا اخیراً هزار شاعر معاصر نیز قسمتی از مم وزین را با همان وزن و
 عروض خانی مجدداً بزبان کردی مکری با شیوه خاصی بنظم درآورده است^۲
 گفتیم قلمرو شهرت «چریکه» مم وزین در خارج از کردستان هم نفوذ کرده
 است و ملل اروپائی دیربازی است که افسانه (مم وزین) را میشناسند؛ ملاحظه میشود
 تا حال چندین متن مختلف (چریکه مم وزین) در لهجه‌های متنوع کردی از طرف
 محققین زبان‌شناس و مستشرقین ضبط و بزبانهای زنده ملل اروپائی ترجمه و معرفی
 شده است .

شاید برای اولین بار اوژن پریم Eugen prym و آلبرت سوسن Albert Socin

۱- دیاری لاوان چاپ بغداد ۱۹۴۳ م ص ۲۲

۲- منظومه مهم رزین «کاک هزار» را ندیده‌ام .

بسال ۱۸۹۰ يك متن از مم وزین را با ترجمه آلمانی آن در کتاب مجموعه حکایات و سرودهای کردی در لهجه تور آبدین و بوتان منتشر کردند.^۱
 قسمتهائی از این متن خیلی خلاصه و رویهمرفته در آن گسیختگی زیاد است.^۲
 متنی که آ. ون لو کوک A. Von Le Qoq در سال ۱۹۳۰ بدست میدهد بقول لسکو زیاد جالب نیست.^۳

پروفسور مان «Prfo Mann» مستشرق و کردشناس معروف آلمانی حافظ کتابخانه سلطنتی امپراطوری آلمان که بزبان کردی علاقمند و مسلط بود در سالهای ۱۹۰۳-۹ متون جالبی را از زبان کردی مکرری و لهجههای دیگر ضبط کرده است و از آن جمله «چریکه» مم وزین را از قول چرگر کرد: **كك** رحمن بکر گرفته است. رحمن بکر «چریکه» مم وزین را در مدت چهار شبانه روز به پرفسور مان دیکته کرده است.^۴

عیب کار رحمن بکر این است که بعضی کلمات نامفهوم و نابجا^۵ بکار برده و تحریفات زننده و نامناسب دارد.^۶ تکرار فوق العاده زیاد کلمات^۷

۱- نك: Kurdisch. Sammlungen, Erzählungen und Lider. Eugen prym
 Albert Socin petrsburg 1890 .

صفحات 71-83 (حاوی متن) و صفحات 99-217 (حاوی ترجمه آلمانی مم وزین)

۲- نك: Textes Kurdes (Memê Alan) R. Lescot Beyrouth 1942 P. V

۳- این متن را ندیده ام.

۴- نك: تحفه مظفریه در زبان کردی مکرری پروفسور اسکارمان برلن ۱۹۰۵

متن مم وزین باترانسکریپسیون لاتین ص ۸۱

۵- (نادری) (نسرینی) (سلام و سلاوه) (گرمکولاه) (میعراج)

۶- (ویسراحت) و (متمان) و (لایزانه) و ... که بدون شک محرف کلمات (استراحت و مطمئن و لایزال) اند این لغات عامیانه نیست ، رحمن بکر این کلمات را از میرزاها و بعضی ملاها که متخصص بکار بردن کلمات ثقیل و قلنبه هستند گرفته و بغلط استعمال کرده است . رحمن بکر که مرد عامی بیسواد اما هنرمند بوده مفاهیمی برای این کلمات قائل شده بخیالش این کار ابتکاری بوده است و این شیوه را موجب افتخار و هنرنمایی دانسته است، نگارنده با این نوع چرگرها آشنائی دارد .

۷- (گلباوه) (ایره کانه) (میوانه) (تهواوه) (کلام الله) (شو کرانه) (اینجا) (ته گر)

جملات^۱ و مصرعها^۲ ارزش «چریکه» را تا اندازه‌ای پائین آورده است .
 شدت نیایش و استغاثه خارج از حد،^۳ شخصیت قهرمانان «چریکه» را سست کرده، مثلاً : مم دلاور را مردی ضعیف‌النفس و کوچک نشان میدهد .
 به نکات دقیق و آموزنده‌ای که در «چریکه» مم وزین آمده است و اصولاً استخوان‌بندی داستان را تشکیل میدهد ظاهراً کاک رحمن بکر خوب تکیه نکرده و به نسبت توضیحات زائد که مربوط بروح داستان نیست؛ به موضوعهای اساسی که در داستان آمده، توجه نشده و مطالب خوب تجزیه و تحلیل نگردیده است .
 متن مان اگرچه جالب و جذابترین متن «چریکه» مم وزین تا زمان انتشار آن است چنانکه بنظر میرسد خالی از عیب و نقص نیست .

کوشش پرفسور مان منحصر به تحقیق درباره مم وزین که بهترین متن عصر خود را پیدا کند و در دسترس ما بگذارد نبود ، او متون «چریکه» ها و داستانهای عامیانه کردی را برای استفاده علمی و زبان‌شناسی جمع‌آوری میکرد . مرحوم مان که خدمت بزرگ و فراموش‌نشدنی بزبان و ادبیات کردی کرده است در کتاب گرانهای خود متن دیگری نیز از «چریکه» مم وزین بدست میدهد ؛ متن دومی^۴ يك قطعه کوچکی بیش نیست . از بعض لغات و اصطلاحات آن چنین برمیآید که این متن مربوط

۱- (مل به کوبین و بابان ویران) (یاخولا) (کی بوله) (اینجا نه گهر) (چه بکه م چاره م چیه)

۲- (کی بوله کاکه مه می به له ک چاوه) (کی بوله به نگینی گولباوه) (لاوه هه ی لاوه) .

۳- مرثیه و روضه خوانی شیعیان را بیاد میاندازد

۴- نک : DIE MUNDART Der MUKRI - Kurden - Kurdische

Persische Forchungen . Prof. Oskar. Mam Band III Teil I - Berlin 1900

به قلمرو لهجه گورانی^۱ (سنه‌ای) است

کاک رحمن بکر «چرگر» کرد شاعر هم بوده و مطابق ذوق و هنر خود در چریکه مم وزین تصرفاتی کرده است از آن جمله اسم خود و **اسکارمان** را در آخر منظومه ذکر کرده است.

هوگوماکاس Hugo Makas در سال ۱۹۲۶ از قول یکنفر اهل «ماردین» واقع در کردستان ترکیه، مننی ازمم وزین تهیه کرده که یک خلاصه ناقصی بیش نیست. در سال ۱۹۳۶ گلچینی ازمم وزین در شهر ایروان مرکز ارمنستان منتشر شد؛ سه روایتی که حاوی مردم‌شناسی ایروان است و سه شکل متغیر دارد بوسیله آرامنه بابیان بدی دیکنه شده است متون نامبرده آلود گیشان کم نیست.

کردشناس فرانسوی **ر. لسکو** R. Lescot مستشرق فاضل معاصر تحقیقات عالمانه و جالبی درباره مم وزین کرده است. نتیجه مطالعات وسیع او درباره افسانه عامیانه مم وزین (مم آلان) بعنوان جلد دوم کتاب مشهورش متون کردی Textes Kurdes از طرف (انستیتوی فرانسوی دمشق) Institut Français de Damas بنام مم آلان Memé Alan چاپ و منتشر شده است. مم آلان حاوی یک متن ترکیبی (محتوی چندین متن) بخط لاتین مخصوص کردی و ترجمه سلیس آن بزبان فرانسه است. اصل کتاب در ۳۸۳ صفحه چاپ شده و متن کردی شامل ۳۶۷۳ بند است.^۲

۱- لهجه گورانی: یکی از لهجه‌های اساسی و مهم کردی است. بحث و تحقیق درباره زبان و آیین: (گوران = Goran) ها موضوع رساله جداگانه‌ایست که درباره آن دارم کار می‌کنم. ع.ا.

۲- بند Bend مقصود از بند مصرع لغت همانا جمله منظوم «چریکه» های کردی است که غالباً وزن وقافیه دارد اما برحسب نظر شاعر وزن و قافیه مصرعها کوتاه و دراز میشود و در بعضی از ابیات وقطعات بند برپای آهنگ ساخته میشود. ع.ا.

لسکو از متن می‌شو^۱ (Mišo) و متن امیرجلادت بدرخان^۲ بعنوان متون اصلی و اساسی و از متن سبری^۳ Sebri بصورت علی‌البدل استفاده کرده است. بعلاوه حداقل بیش از بیست نفر دیگر از مطلعین آنچه را که میدانسته‌اند برایش بازگو کرده‌اند؛ بعضی‌ها قسمتهای برجسته مم وزین عامیانه را که حفظ داشته‌اند برایش نقل کرده‌اند اشخاصی خلاصه آن را برایش شرح داده‌اند.

خلاصه لسکو متون: خانی، اوژن پریم، آلبرت سوسن، ون لو کوك، اسکارمان، هو گوما کاس، ماکلر، مرحوم جلادت بدرخان و گلچینی از مم وزین که در ایروان منتشر شده و متونی را که در مجله (هاوار)^۴ چاپ و انتشار یافته بود بالاخره کلیه متون مشهور و اساسی را مورد مطالعه و مقایسه و استفاده قرار داده است.

لسکو تابلوئی از اختلاف متون و مقایسه نسخ متفاوت از لهجه‌های متنوع کردی، که در کردستان سوریه بدستش رسیده در مقدمه کتاب خود آورده است^۵ این تابلو شاخص خوبی برای مطالعه و تحقیق متون متغیر بشمار میرود بنظر می‌آید بسط و تطبیق این تابلو تا حدودی که شامل کلیه متون موجود چریکه مم وزین باشد از اهم کارهای تحقیقی در اطراف چریکه مم وزین است.

لسکو در مطالعه و تحقیق و مقایسه متون متنوع مم وزین زحمات قابل تقدیری را متحمل شده هر چند کار لسکو پایان مطالعه در این زمینه نمیتواند باشد مثلاً ضبط نت آهنگ‌ها بر کمال شاهکار او می‌افزود. خدمت او بسیار ارزنده و جای سپاسگزاری است.

۱- می‌شو نام يك چرگ مشهور کرد از کردستان سوریه است که چریکه مم آلان را به لسکو دیکته کرده است.

۲- مرحوم امیرجلادت بدرخان از امراء بزرگ خاندان بدرخان نژادی مطلع و فاضل از زعمای ملی و علمی جامعه کرد در قرن اخیر بود.

۳- سبری نام چرگر کرد (مقیم کردستان سوریه) که چریکه مم آلان را به ر. لسکو دیکته کرده است.

۴- هاوار Hawar نام یکی از مجلات مشهور کردی که در بیروت منتشر میشده است.

۵- Textes Kurdes (Memè Alan) Roger Lescot Beyrouth 1945

صفحات ۸ تا ۱۳.

چریگه‌ی مهم وزین

تهختی مهم وزین-ی : یروفیسور
اوسکارمان چازان و کوردی ناسی به نیو-
بانگ که له زاری کاک ره حمان به کر
چر که ری، کرمانجی مو کرمانی وه کر او.
ئهو تهخته به شوینی تیپی لاتینی نو سراوه
وله شاری برله نی (آلمان) له سالی ۱۹۰۶
چاپ کراوه .
ئه زیش ده بهرلیکو لینه وه به کی کورت
دا که له سه چریگه‌ی مهم وزینم کردوه ؛
ئهو تهخته شم هینا سه شوینی ده کار هینراوی
کوردی وه له کر او ته وه سه فارسی .
عوبه یدیللا ئه یو بیان

برایم پاشای بهمه نی هیچ کوژی نه بو، ده گهل وه زیری خوئی هه‌لستان، روین
بو ماله خو لای . دوا زده مه نزلان روین خولا ره حمی به وان کرد وه یسه لقه ره نی
ماهیده شتی نارد کن ئه وان بگه ری نه وه ، و سیویکی به هه شتی پیدا نارد ، نو ستمون
له پشت سه ری وانی دانا ؛ ئه وان بگه ری نه وه ، نه یه نه به یتولایه . ئه وانه بو کوژی
هاتون بچنه وه ماله خو یان ؛ شهوی جومعه‌ی دهس نو ئیژی هه‌لگرن ئه و سیوه‌ی لهت
بکهن له تیکی بوخو یان بخون له تیکی ژنی وان « گالته‌ی ... » ده گهل ژنی خو یان
بکهن ژنی وان زگیان پرده بی اینشالا یه کی کوژیکیان ده بی . کوژی برایم پاشای ده بی
نیوی کا که مهم بی ؛ کوژی وه زیری نیوی به نغین بی . ده بهر خویندنیان نیین بخوینن .
تپویان لی-نان آغا و نو کهر کاکه مهم و به نغین به دایه نیان دان دو سال

«چریکه» مموزین

ترجمه فارسی «چریکه» مموزین:
این متن کردی را پرفسور اسکارمان
باترانسکریپسیون لاتن و ترجمه آلمانی
در سالهای ۱۹۰۵ م در شهر برلن چاپ
کرده است .

ضمـن بحث و تحقیق مختصری
درباره «چریکه» مموزین متن مرحوم
مان را بخط معمولی کردی درآورده‌ام و
آن را بفارسی ترجمه کرده‌ام .

عبدالله ایوبیان

ابراهیم^۱ پادشاه یمن پسرنداشت با وزیرش دوازده منزل (بسوی) خانه خدا
راه رفتند ، خداوند بآنان رحم کرد ویسالقرنی^۲ ماهیدشت^۳ را نزد آنان فرستاد .
یکسیب بهشتی باو داد (که بآنها بدهد) آنها خوابیده بودند (اونیز) سیب را بالاسر
آنها بگذاشت ؛ تا آنها (زحمت نکشند) وبخانه خدا نیایند وبرگردند . آنها بخاطر
پسر آمده بودند (بهتراست بخانه خود) برگردند ؛ شب جمعه وضو بگیرند واین سیب را
دوقسمت بکنند ونیمه دیگر را بزنانشان بدهند ، باز نانشان صحبت ... بکنند ، زنان
آنان آبتن خواهند شد . انشاءالله هر یک صاحب پسری خواهند شد ، پسر ابراهیم پادشاه نامش
باید (مم) ونام پسر وزیر باید بنمین باشد . آنها را بدهید تحصیل علم بکنند ، درس بخوانند .
آنان را نامیدند (کاکه مم وبنگینه) آقا ونو کر (همدیگر شدند) ؛ مدت دو سال

۱- ابراهیم : در متن اصلی و در زبان کردی معمولا برابیم = Birayim تلفظ میشود .

۲- ویسالقرنی: پیری روحانی مرقدش (باید) در ماهیدشت باشد . ماهیدشت (مایدشت)
از مضافات کرمانشاهان است بقول دوستم آقای دکتر معتمدی: ماهیدشت جلگه ایست بشکل ماهی .

پاشان به لهله یان دان سی سال له کن لهله ی بون له پاشان سواریان کردن دو سالان سواربون نهو جار هیئانیانن بردیاننه مه دره سهی ، له خزمهت ماموستای دانیشن .
 حه و سالان ده ژیر خانییدا بون رۆژوشه ویان لی قه ده غه کردن ؛ شه و رۆژیان نه ده زانی چیه ، رۆژیکه سهر و پییان لی - نابو نه هاریان بو وان هیئا . مه م و به نگیه نانین خوارد ، ایسکی سهر و پییان گه پیان - پی ده دا . آویتیمان وه په نجه ره ی کهوت شوشه ی شکان چۆ ده ریئ . تیشکی رۆژی هاته ژورئ ؛ « نهسته غفیر ولا » کوتیان خولایه ماموستای ، وان له وی نه بو ، هه ر آمیزیان له تیر که ی وه درده هیئا بویان نه ده گیرا .

ماموستا هاته وه **کا که مه م و به نگیه** کوتیان : ماموستا خولا هاتوته نیو نه مه ماموستا کوتی : رۆله نه وه خولا نیه نه وه شه مس و قه مبه رن ، خولا ساحییی نه وانه یه نه وه یه کیان شه وه یه کیان رۆژه نه گه ر رۆژ ده بی روناک ده بی نه گه ر مانگ هه لدیی تاریک ده بی نه وه ده بیته شه و .

ده لین : ماموستا ، نه گه ر دنیا وا خو شه بو له مه ت قه ده غه کردوه ؟ ده لی : رۆله ی نه خه تای من نیه حو کمی برایم پادشایه برایم پاشا ساحییی یه مه نی یه گه وره ی هه ر چوار پادشایانه **کا که مه م** کوتی : ده چمه ده ریئ ، ماموستا کوتی : رۆله میرمه م سه بریکه بگره زه حمه تی من به خو ژایی مه ده له میژه زه حمه تی ده گه ل تو ده کیشم ؛ به لا بیچم عهرزی برایم پاشای بکه م بزائم چ ده فهرمویی ، ده لی : ماموستا هه لسته بچو خه به رم بویینه وه . ماموستا هه لستا چۆ خزمه تی برایم پاشای سلاوی کرد له برایم پاشای . برایم پاشا عهرزم هدی . نه و ژو دایکی **کا که مه م** سهر و پیئ بو **کا که مه م** ناردبو ایسکی گوشتی به شوشه به ندی دا- دابو شوشه ی شکاندبو چوبوده ری تیر که ی رۆژئ هاتبو نیو نه وان ، دنیای رونیان چاوپئ که وت ، گله یان ده کرد له من ، ده یانگوت : نه و دنیا خو شهت بوچ له مه قه ده غه کردوه ، نه گه ر شه و رۆژ هدی نه مه بو ده و ژیر خانه ی داین ؛ حو که مه دیینه ده ریئ مۆله تم لی خوازتون ، هاتومه خزمهت تو نه تۆش کوری

آنهارا (برای تربیت) بدایه دادند و دو سال بعد آنهارا به لاله سپردند سه سال پیش لاله ماندند. بعد آنان را سواری آموختند دو سال سوارکاری کردند این دفعه آنهارا بمدرسه فرستادند (تعلیم بگیرند) در خدمت استاد بمانند.

مدت هفت سال در یک دخمه زیر زمینی آنهارا از (دیدن) روز و شب محروم کردند. نمیدانستند شب و روز چیست، روزی، (در خانه ابراهیم پادشاه) پاچه پخته بودند. و برای نهار آنان آوردند، هم و بنگینه پس از صرف نهار با استخوانهای کله پاچه بازی میکردند (یک تکه) آن را بسوی پنجره انداختند شیشه‌ای شکست (و استخوان) بیرون رفت پرتوهای خورشید (از جای شکسته) آمد توی (دخمه)، گفتند استغفرالله: ای خدا، استاد آنجا نبود تیغه پرتو آفتاب را آغوش میکردند، دستگیرشان نمیشد. استاد آمد، کاکه هم و بنگینه گفتند: استاد خدا بمیان ما آمده، استاد گفت: ای فرزندان این خدا نیست، این خورشید و ماه است خدا صاحب اینهاست. اینها یکی شب است و دیگری روز، اگر روز شد روشن است و اگر ماه طلوع کند تاریک میگردد شب است.

میگویند: استاد اگر دنیا اینطوری خوش است، پس چرا ما را محروم کرده‌ای؟ استاد میگوید:

ای فرزندان تقصیر من نیست حکم ابراهیم پادشاه است ابراهیم پادشاه صاحب یمن و بزرگ هر چهار پادشاه است. کاکه هم گفت: بیرون میروم. استاد گفت: (ای) فرزند میروم حوصله‌ای داشته باش و زحمت مرا بهدر مده مدت‌هاست بخاطر تو زحمت میکشم، بگذار بروم بعرض ابراهیم پادشاه برسانم، ببینم چه میفرماید. میگوید: استاد بلند شو برو و خبر را برایت بیاور، استاد بخدمت ابراهیم پادشاه رفت و به ابراهیم پادشاه سلام کرد و (گفت): ابراهیم پادشاه عرض کنم: امروز مادر کاکه هم کله پاچه برای کاکه هم فرستاده بود (کاکه هم) استخوان گوشت را به سوی شیشه بندها انداخته شیشه را شکسته رفته بیرون. پرتوهای خورشید بمیان آنان تابیده است جهان روشن را بچشم دیده‌اند. و از من گلایه میکردند و میگفتند تو این دنیای خوش و خرم را چرا بما قدغن و حرام کرده‌ای. اگر شب و روز هست ما چرا توی این زیر زمین هستیم، حکم است که بیرون خواهیم آمد. از آنان مهلت خواسته‌ام آمده‌ام به خدمت تو، تو هم پسر خودت است

خۆته ، کهیفی خۆته ، بهلا زه حمهتی من به هیچی نهچی ،

پادشاه ههلیگرت قاقه زینکی بۆ میرمه می نویسی : - رۆله فرزند سهبریکم
لی بگره ههتا وه کو کۆشک و تالارت بۆ دروس ده کهم . ههلیگرت قاقهزی بردوه
مامۆستا . **کا که مه م** بهپیر قاقهزی بابیوه هات وهری گرت ماچی کرد لهسه سهری
خۆی دانا ؛ زۆری کهیف خۆژ بو ، کوتی : مامۆستا به وه عدهیی چهندی ئهمن لیڤه
زاده گری ؟ کوتی رۆله بابت قاقهزی نویسه ئهمن نازانم بۆخۆت بیخوینه وه بزانه
چی نویسه قاقهزه کهی بابی خوینده وه پپی قایل نه بو ، کوتی : مامۆستا ههلهسته
بچۆوه خزمهت پادشای ، پپی - بللی ، زانا وهستم ههتا خانوبهره تهواو ده بی . بهلان
بۆ خاتری وی جهوت زۆری دیکه سهبری ده گرم ههلهستا مامۆستا چۆ خزمهت
پادشای عهرزی کرد : **میرمه م** عهرزی سهلامی لهتۆ ده کرد . بۆخاتری وی ئهوه
جهوتوینکی دیکه راوهستام ، بهسهری جهنابی موباره کی وی چی دی گیرنا بام
دیڤه دا ، مهده خهس بهرمویی . دیم ده بمه مهیتد . ههلیگرت قاقهزینکی بۆ نویسی
ها فرزند ئهلهحهمدولیلای ئهتوها تیه وجود ئهمن دنیای رونم بۆتۆده وئ ؛ ئههماسه سهبریکم
لی بگره ههتا جهوت مانگی دی ههتا وه کو کۆشک و تالارت بو دروس ده کهم
ههلیگرت مامۆستای نارد وه قاقهزه کهی وه رگرت له مامۆستای ماچی کرد لهسه سهر
سهری خۆیی دانا ، ههلی گرت قاقهزه کهی ناردی بۆ دایکی : « دایه جهوت ساله
لهژیر خانیدام ویستاش دنیای رونم لینی قهدهغه کراوه » دایکی کوتی : رۆله ده بی
بهقهسهی بکهی جهوت مانگی قهزار بۆ داناوی سی مانگان بۆخاتری من ، چوار مانگان
بۆخاتری بابت دانیشه .

کا که مه م دانیشه ههتا جهوت مانگان . **برایم پادشا** ناردی میعماری هیئا ،
وهستای هیئا فعهلهی گرت خانوبهری بۆ دروس کرد خشتیکی آوه زیر ، خشتیکی (له)
زیویی به جهوت مانگان خلاسی کرد . جا ناردیه کن کوژی خۆی : رۆله ته داره کم
بۆ گرتوی رۆله زۆری جومعهی ده بی وارد بی به کۆشک و باله خانهی خۆت زۆری
جومعهی وه ده رکهوت ، چۆ خانوبهره کهی ، ههلیگرت ناردی کن بابی : بابیه نیوی
کۆشکی من چیه ؟ پادشاه فدرموی « بورجی بهلهک » تییدا زۆنیشهت **کا که مه م** ههتا
ساله وه خشتیکی هیچ خه بهر نه بو .

هرطوری که میخواهی (با او رفتار کن) آنچه هست زحمت من بهدر نرود .
 کاغذی برداشت و به میرم نوشت : فرزند، فرزند من کمی صبر کن تا برایت
 کوشك و تالار درست می کنم . استاد کاغذ را برداشت و برگشت، **کاکه** مم به پیشواز
 نامه پدر آمد آنرا بر گرفت و بوسید و روی سر گذاشت . بسیار خوشحال شد ، گفت
 استاد تا چه مدتی مرا در اینجا نگه میداری ؟ (استاد) گفت : ای فرزند پدرت نامه ای
 نوشته، من نمیدانم تو خود آنرا بخوان و بین چه نوشته، نامه پدر را خواند اما بآن
 (نامه) راضی نشد ؛ گفت: استاد برو خدمت پادشاه و باو بگو، من نمیتوانم تا تمام شدن
 ساختمان خانه بمانم ، لیکن بخاطر او هفت روز دیگر صبر خواهم کرد، و استاد رفت
 پیش پادشاه و عرض کرد **میرم** عرض سلام دارد اینك بخاطر تو يك هفته هم خواهد
 ماند و بسر مبارك آن جناب (سو گند خورده و گفته) که دیگر اینجا نخواهم ماند ،
 مرا مرخص میفرمائید . میایم مهتر خواهم شد کاغذی برداشت بوی نوشت ای فرزند
 الحمدلله تو که بوجود آمده ای من این جهان روشن را بخاطر تو میخواهم اما کمی
 حوصله کن تا هفت ماه دیگر تا کوشك و تالار برایت میسازم ، استاد را باز فرستاد
 و نامه را بر گرفت و بوسید و روی سر خود گذاشت ، آن نامه را برداشت و برای مادرش
 فرستاد : مادر هفت سال است که تو زیر زمینم فعالام دنیای روشن را از من قدغن
 کرده اند . مادرش گفت ؛ «ای فرزند باید بحرف (پدر) گوش بدهی، هفت ماه برایت
 قرار گذاشته است . سه ماه بخاطر من و چهار ماه دیگرش بخاطر پدرت بنشین» .

کاکه مم نشست تا هفت ماه سپری شد . **ابراهیم پادشاه** فرستاد، معماران و
 استادان آوردند، فعله گرفت . ساختمانی برایش درست کرد يك آجر آن را آب طلا داده
 بودند و دیگری را سیم . در هفت ماه آنرا تمام کرد آن وقت پیش پسرش فرستاد؛ ای پسر
 برایت تدارك دیده ام روز جمعه باید بکوشك و بالاخانه خود وارد شوی . روز جمعه
 فرارسید و بخانه خود رفت و پیش پدر پیغام فرستاد که این قصر من چه نام دارد پادشاه
 فرمود : « برج بلک^۱ **کاکه** مم در آنجا بنشست و قریب یکسال خبری نشد:

۱- برج بلک Burei Belhek برج همانا برج و بارواست و بلک در مفهوم رنگ
 اشیاء سفید و سیاه شاید محرف ابلق باشد ولی در کردی وقتی میگویند: چاوبه لهك Caw belhek
 یعنی چشم قشنگ بلک معنی زیبا و خوب عالی را میدهد .

خالق^۱! هەر ئەتۆی لەسەر هەموانە .
 دینە روی زەمینی سێ پەری دە تەرلانە^۲.
 لەسەر کۆشکی **کاکی مەمی** کوژی **برایم پاشای** یەمەنی دەیاندا سەیرانە .

خالق هەر ئەتۆی بەتەنی .
 سێ پەری دینە روی وەتەنی .
 سەیرانان دەدەن لە سەر کۆشکی **کاکی مەمی** کوژی **برایم پاشای** یەمەنی .

خالق هەر ئەتۆی لەسەرە .
 سێ پەری لە آسمانی حەوتە مین بەستویانە لەنگەرە .
 لە سەر کۆشکی **کاکی مەمی** هەڵدەنیشن ئەوبەر ئەوبەرە .
 خوشکی گەورە دلی : بەخوشکی چو کەلە خولاکدی خوشکی رومەتی -
کاکی مەمی - یە یان چرا و فەنەرە ؟

خوشکی گەورە لەخوشکان پرسیه
 خوشکی نیونجی وای گوتمه
 هەرله عەرشى تا کورسى يه
 هەرله گای هەتا ماسى يه
 هەمو دنیاى پشکنیه :
 هیچ که سم نەدیوه لە گوین جوانى کاکی مەمی يه .
 خوشکی گەورە دوباره کوتى بەخوشکانه :

۱ - لیره را تهختی چریکهی هەلبەستە چرگەر دەنگی لی هەل - دینی و بەهەوای
 تاپهتی تی - هەل - دەکاتی .
 ۲ - جوړه مهل (داعبا) - یه که

ای^۱ خالق تنها تو مافوق همه هستی.
 روی زمین میآمدند سه حوری - ترلان^۲
 روی کوشك **کاکه مەم** پسر ابراهیم پادشاه یمن (می نشستند و) سیر میکردند .

ای خالق تو تنها هستی
 سه حوری بوطن میآمدند
 روی کوشك **کاکه مەم** پسر ابراهیم پادشاه یمن (می نشستند) (ودنیارا) تماشا میکردند

ای خالق تنها تو مافوق هستی
 سه حوری در آسمان هفتمین لنگر می انداختند .
 روی کوشك **کاکه مەم** آنور آنور مینشستند .
 خواهر بزرگ بخواهر کوچك میگوید ترا بخدا این، رخسار **کاکه مەم** است
 یا چراغ و فتر است (میدرخشد)

خواهر بزرگ از خواهران میپرسد
 خواهر میانه میگفت
 از عرش تا کرسی^۳
 از گاو تا ماهی^۴
 تمام دنیا را بررسی کردم
 هیچ کس را بخوشگلی **کاکه مەم** ندیده ام
 خواهر بزرگ باز گفت بخواهرها ،

- ۱- از اینجا چر گرسدایش را بلند کرده و «چریکه» را با آهنگ مخصوصی میخواند
- ۲- ترلان Terlan نام برده ایست شاید منظور چر گر از حوری ترلان این بود که حوریها بصورت نوع ترلان ظاهر شده اند .
- ۳- ۴- اشاره بافسانه تکیه گاه زمین است که قدما تصور میکردند : زمین روی شاخ گاو و گاو روی کرسی و کرسی بر پشت ماهی و ماهی هم در قلب اقیانوسها شناور است .

خوشکئی ئەزت بېم بە قوربانە .

ئەمن جارێکی دە گەڵ پەریان چومە زاوی چل شەو و چل رۆژانە .

لە پەریان هەلبرام لەمەنی کردەوێ کۆیو و بارانە ،

رێم سەرە و دەر نە کرد کەوتە شاری جزیری بوتانە

لەسەر کۆشکی یای زینی دەبوم میوانە

دەبوم بە کوترێکی شین دە کونی پەنجەرانی دا هەڵدە نیشتم لەسەر دە لەقانە

ئە گەر چاوی خۆم بە یای زینی هەڵ-دە-هینانە .

ئەو خاتونەم دیوێ ئەفتای **کاکە مەم** جوانە .

خوشکی چکۆلە کوتی بە خوشکانە .

خوشکئی ئەز- و بېم بە قوربانە

بەلا ئەمە **کاکە مەم**-ی هەلگرتن بېهینە جزیر و بوتانە ،

بزاین **کاکە مەم** زەرێفترە یا یای زین (زێدە جوانە

خوشکی نیونجی کوتی بە خوشکانە :

خوشکئی بە قانون و قاعیدانە .

کەس نەیدێوێ مێرد بچێ لەدوی ژنانە ؛

هەر ژن هاتونەوێ لە بۆ مێردانە .

ئەمە ئەو **کاکە مەم**-مان هەلگرت و بردمانەوێ جزیر و بوتانە ،

تەقا خولای رەزای لی نەبو ئەمە **کاکە مەم**-مان نە گەیاندهوێ ئێرەکانە ،

کاکە مەم دەبیتهوێ بی حورمەت و قەدر-نەزانە .

دەلێن ئەوێ شوانە یان گاوێ

کاکە مەم چونکە لەسیوێ بھەشتی ایجاد بوو ، دەبی برایم پاشا لەشانی-

راست و چەپێ خۆی بیان بێنی هەوێ سەپیانە ،

خواهر(ان) من بقربان شماشوم
 من باردیگر (بکرات) باحوریها بشکار چهل شبانه روزی رفتم
 از حوریها جدا شدم (طوفان بود) و بر من برف و باران فروریخت
 راهم را گم کردم ، سر در نیاوردم (ناگاه دیدم) بشهر جزیر بوتان رسیده‌ام
 روی کوشک یای زین میهمان شده‌ام .

(به شکل) یک کبوتر کبودی در آمده بودم، روی پنجره‌ها، سردر و چپه‌ها می‌نشستم.
 هنگامی که برای دیدن « یای زین » چشمم را باز میکردم و او را (میدیدم) با
 خود میگفتم :

این خاتون را دیده‌ام همتای **کاکه مه** خوشگل است .

خواهر کوچک بخواهران گفت :

(ای) خواهر(ان) قربانتان شوم !

خوب است ما **کاکه مه** را برداریم و (باخود) بجزیر و بوتان ببریم

ببینیم (آیا) **کاکه مه** ظریفتر است یا « یای زین » خوشگل تر است .

خواهر میانه بخواهران گفت :

خواهر(ان) (هر کاری) از روی قانون و قاعده‌ای است ؛

کسی ندیده شوهر بخانه زنان برود

همیشه زن(ان) بخانه شوهران آمده‌اند

گیرم ما **کاکه مه** را برداشتیم و بجزیر و بوتان بردیم

شاید خدا راضی نشد و ما نتوانستیم **کاکه مه** را باینجا برگردانیم

کاکه مه (در آنجا) بی‌قدر و احترام خواهد ماند (کسی او را نمیشناسد)

خواهند گفت: این شبان و یا گاو بان است .

کاکه مه چون از سیب بهشت بوجود آمده ، ابراهیم پادشاه (هر روز) صبح

موقعیکه براست و چپ خود نگاه میکند باید او را ببیند .

چونکه لهسږوی بههشتی ایجاد بووه هدر کهسیکی له سهلامی نوږتی بیان

بینی مهم و به نگیانه

ئه گهر کافریش بیی اینشالا ساحیبی ایمانه

ئه گهر **کاکه مهم** - مان نه گه یانده وه یه مه نی گه وره و گرانه ،

ئه گدر بابی ده گهل سهلامی نوږتی نهی بینتی ههمو سبه یانه ،

له کن دایکی سؤراغ ناکا له بورجی بهله کی ناکا به یانه ،

لایه کی یه مه نی نوغرو ده کا ، تهره فی دیکه ی له دو ده کا ویرانه ،

ههله درئی زگی خو وسهد وه زیر و وه کیلی کهول به شانه ،

ده کوژیته وه چهن نو کهز وقه نه داری به رده ستانه

خولا ههل ناگری بیمنه با عیسی قه تللی ئهو موسلمانانه

ده بلا ئه مه بچین یای زینی هه لگرین بینیمه (بی هیمنه) ایره کانه

بزاین جا **کاکه مهم** زه ریفته ره یا یای زین زیده جوانه .

خوشکی نیونجی زور موخته بهره ،

ده لی: خوشکی، به بالان بفره له من بگره وه باله خانه و په نجه ره ی سه ره به خیزه ره ،

بزانه رومه تی **کاکه مهمی** زه ریفته ره یان چرا و فنه ره

ئهو کی بو له پهری ده تدرلانه

شه قزنیان له باللی خو یان - دا ده یان گرتوه حه و ته به قه ی آسمانانه

له هیچ کونه کیان و چان نه ده دا هه تا ده چونه شاری جزیری له سره کوشکی

یای زین - ئی ده بونه وه میوانه

ده بون به کوتری شین ده کونی په نجه ران دا ده چونه ژورئ ههل ده نیشن

له سره ده له قانه .

خوشکی گه وره ده لی: جامینی^۱، سافینی^۲ ئه من - و بیم به قوربانه

چونکه از سیب بهشت بوجود آمده، هر کسی موقع سلام نمازم **و بنگین** را ببیند.
اگر کافر هم باشد، انشاءالله ایماندار خواهد بود.
اگر **کاکه مه** را به یمن نرسانیم (کار) بزرگی و خطیری است.
اگر پدرش (هر روز) صبح موقع سلام نماز او را نبیند،
پیش مادرش او را سراغ نکند، در «**برج بلك**» (کوشك مخصوص مَم) صبحانه صرف نخواهد کرد.

يك طرف یمن را خراب میکند و طرف دیگر را پس از آن ویران خواهد کرد،
شکم خود و صد وزیر و وکیل پوستین بدوش را خواهد درید،
نوکران و قلیانداران زیر دست را «چند بچند» خواهد کشت،
خدا را خوش نیاید، باعث قتل این همه مسلمانان نشویم.
خوب است برویم، یای زین را برداریم و باینجا بیاوریم،
آن وقت می بینیم **کاکه مه** ظریفتر است یا یای زین خوشگل تر است.

خواهر میانه خیلی معتبر است
میگوید: خواهر (ان)، بابالها به پرواز در آ (نید) و بامن راه آن بالاخانه و پنجره
کنگره دار را بگیر (ید).
ببینید گونه های **کاکه مه** ظریفتراند (بهتر خواهند درخشید) یا چراغ و فنر.
این کی بود؟ از حوریهای ترلان «بودند» - (کسی از آنها عالیتر نبود).
بالها را بهم میزدند (در حالیکه صدای بهم زدن بالها بلند میشد) به پرواز در
میآمدند و بسوی طبقه هفتمین آسمانها میرفتند
در هیچ جائی آرام نگرفتند تا بشهر جزیر رسیدند و روی کوشك یای زین
میهمان شدند (و نشستند)
(بشکل) کبوتر کبود در میآمدند و از سوراخ پنجر توی (طاق) میرفتند و
روی دریچه ها میشستند.

خواهر بزرگ میگوید: ای جامین^۱ ای سافین^۲ بقر بانان شوم،

اینجا بزاین **کاکه مه**م زه ریفه یان یای زین زیده جوانه ،
خوشکی نیویجی ده لی : خوشکی خولا هه لئا گری پیم بدور نیوه ایمانه !

روحي **کاکه مه**م ی لهویرا هاتوه نه وه راوه ستاوه ده کا سهیرانی
ئه گهر بلین : یای زین زه ریفه روحي **کاکه مه**م ی زیر ده بی ده چی شکایه تمان
لی ده کا له کن ساحیبی عهرز و عاسمانی .

ئه گهر بلین **کاکه مه**م زه ریفه ، روحي یای زین ، زین ده بی لیمان ده بیته
ایرزاچی له خزمهت پیغه مبهری آخر زه مانی .

خوشکی چو که له کوتی : به خوشکانه ،

ئه من و بيم به قوربانده !

ئه مه با یای زین ی هه لگرین ، بیهینه یه مه نی گه وره و گرانه .

بزاین **کاکه مه**م زه ریفه ، یان یای زین زیده جوانه .

خوشکی چکوله ربی خهوی له یای زین ی گرت . خوشکی نیونجی هه لی .

ئهستان ، بهرگی سهفایه ده بهر کرد : رومه تی وی نه خشین کرد . بسکی وی جوان

کرد ، و سه مه ی بروی وی کیشا ، زور ته مین و مه جوبی کرد . توندیان ده لیقه و

سه رینه وه پیچا ، روحي ره وانیان گرت ، هه لیات گرت ! له په نه جهرانیان هینا ده ری

له سه ر بالی خو یان دانا ! له خولای پارانه وه .

هه ره که تیان^۱ له خو یان دا چونه هه و ته به قهی عاسمانه .

۱- تهخت بهر که به چر کهر به قسه ده یگیریتوه .

۲- تهخت هه له به سته چر کهر ده نگي لی هه ل دینی و به هه وای تابه تی تی-هه ل- ده کانی

حال ببینیم **کاکه مه** ظریفتر است یا **یای زین** خوشگل‌تر است .
خواهر میانه میگوید : ای خواهر خدا را خوش نیاید ایمانم را از دست بدهم .

روح **کاکه مه** از آنجا آمده است ، ایستاده و سیران میکند .
اگر بگوئیم **یای زین** ظریفتر است روح **کاکه مه** قهر میکند و میرود به پیش صاحب‌زمین و آسمان از ما شکایت میکند .
اگر بگوئیم **کاکه مه** ظریفتر است روح **یای زین** قهر کرده بخدمت پیغمبر آخر زمان عریضه میدهد (وشکایت) میکند .

خواهر كوچك بخواهران گفت :

قربانتان شوم ،

بگذار ما **یای زین** را برداریم و به یمن بزرگ و مهم ببریم
(تا) ببینیم **کاکه مه** ظریفتر است یا **یای زین** خوشگل‌تر است
خواهر كوچك^۱ راه خواب را بریای زین گرفت (او را بخواباند و بیهوش کرد)
خواهر میانه او را بلند کرده لباس صفا بروی پوشاند، گونه‌اش را نقاشی کرد،
زلفش را آراست، و سمه بابریش کشید، او را بسیار تمیز و محبوب کرد . او را تند تو
لحاف و بالشها پیچیدند روح روان او را بر گرفتند ، او را برداشتند و از پنجره او را
بیرون بردند، روی بالهای خود گذاشتند؛ خدا را نیایش کردند.

بسوی هفت طبقه آسمانها حرکت کردند و رفتند

۱- از اینجا متن بصورت نشر است و چرگر آنرا با بیان عادی نقل میکند .
۲- از اینجا متن بصورت نظم است و چرگر صدا را بلند کرده، با آهنگ مخصوصی
«چریکه» را میخواند .

له هیچ کویییان وچان نه‌دهدا ، هه‌تا ده‌هاتنه شاری یه‌مه‌ن -ئ له بورجی
به‌له‌ک ده‌بونه‌وه میوانه .

ده‌کونی په‌نجه‌ره‌یدا ده‌چونه ژورئ ، یای زین -یان ویرای میرمه‌می درێژ
ده‌کرد شان به‌شانه

بو‌خویان ده‌فرین ده‌چونه سهر ده‌له‌قانه
خوشکی گه‌وره کوتی : به‌خوشکانه : خوشکی ئه‌ز - ویم به‌قوربانه !
بزاین یای زین زه‌ریفه‌ یانه میرمه‌م زیده‌ جوانه ،

خوشکی نیونجی ده‌لئ : له‌خۆم بابان ویرانی ،
ئه‌نگۆ ته‌ماحتانه به‌من بدۆزین ایمانی ،
ده‌بی له‌خه‌وییان هه‌لبستینین بزاین کیه‌یه‌یان جوانه ، قسان چاک ده‌زانئ .

کئ بو له‌خوشکی نه‌وجوانه .
ده‌به‌ر یای زین -یی کرده‌وه روحی ره‌وانه .

خوشکی^۱ گه‌وره کوتی : بو‌چ **کا‌که‌م** -ت هه‌ل نه‌ستاند ؟ کوتی : ئه‌وه آفره‌ت
وغه‌ریبه ، له‌پیشدا هه‌لی بستینین ، نه‌کا له‌دوايه خه‌جالت‌ببی . وه‌خه‌به‌ر هات ته‌ماشای
کرد زالمیکی له‌ته‌نیشتی درێژ بووه ، ئه‌گه‌ر چاوی خۆی هه‌لینا ، کوتی : خولایه!
خۆمن ژوانم ده‌گه‌ل که‌س نه‌کردوه ، قاسیدی که‌سم نه‌هاتۆته‌کنی ؛ ئه‌وه ده‌بی
پولی دایی به‌کو‌بخاده‌رکان هاتبیه‌ ژورئ . **کا‌که‌م** جلی خۆی دا که‌ندبو آگای
له‌هیچ نه‌بو خه‌وی لئ - که‌وتبو له‌سهر ته‌ختی پشتی . یای زین کوتی : خولایه !
ئه‌وه ئه‌بله‌یه یا شیشه قه‌ت پیاو وادیه‌ ژوانئ ! ؟

در هیچ جایی آرام نگرفتند تا بشهر یمن برگشتند و روی «برج بلك»
مهمان شدند .
از راه سوراخ پنجره توی (برج) میرفتند و یای زین را دوش بدوش میرم
میخواستند .

خودشان پرواز میکردند و روی دریاچه‌ها می‌نشستند .

خواهر بزرگ بخواهران گفت: (ای) خواهر (ان) قربانتان شوم ،
ببینیم یای زین ظریفتر است یا میرم از او خوشگلتر است .

خواهر میانه میگوید: (من که دودمانم) ویران شده (از میان رفته‌ام)
(آیا) شما می‌خواهید، ایمانم راهم از دست بدهم .
باید آنها را بیدار کرد (تا) ببینیم کدامیک قشنگتر (و) سخندان‌تر است

آن خواهر نوجوان بود - (و کسی بجز آن خواهر نبود) .
(که) روح روان را (بکالبد) یای زین دماند (اورا دوباره بیدار کرد)

خواهر بزرگ گفت: چرا **کاکه**م را بیدار نکردی؟ گفت: این زن و غریب
است قبلاً بیدارش کنید، مبادا بعد خجالت بکشد . بیدار شد تماشا کرد مردی
در کنار او خوابیده بود . اگر چشمان خود را باز کرد ، گفت: ای خدا من که با
کسی وعده ملاقات ندارم و قاصد کسی پیش من نیامده است ؛ آیا این (مرد) باید
بدربانان پول داده باشد (که توانسته) آمده تو ؟ **کاکه**م لباس خود را درآورده از
همه چیز بی‌خبر روی پشت خوابیده بود . یای زین گفت: این ابله است یادوانه ،
آیا هیچوقت مرد این‌طوری بمیعاد گاه می‌آید ؟

یای زین^۱ بانگ دیلی لاوه ، وهری لاوه ! نه بلی شیتی نه قل ناته واوه ؟
 نه گهر ده هاتیه سهر جیی من بوچی له منت نه گیراوه ؟

کاکه مه م ده لی : خاتونی چاو به نگیه^۲ ،
 به حقی نهو خولاییدی بی شهریکه هیچ شهریکی له بونییه !
 نه من نه هاتومه سهر جیی تو به دزیه !
 ایره ماله خوومه چ آگام له تونییه

نه گهر یای زین نه وقسهی له میرمه می ده بیست ته واوه ،
 له پیشه وه مستیکی له ده می کاکه مه می داوه
 خوین له ده می کاکه مه می ده رویی وهك جو گهو و به حر و آوه

کاکه مه م بانگ دیلی : به نگیه هدری به نگیه !
 نو کهره که ی زانا و گوچان زیرینه ،
 سهر له گول و سی قه لانان ده رینه
 له بوم بینه آفتاوه و مه سینه^۳

به نگیه سهری له گول و بورجی ده رهیناوه
 آفتاوه و له گه نی له بو آغای خو ی هیناوه
 به هور دو چه پوکان به سهری خو ی - داده داوه
 ده لی : نهی مالی ویرانم ! داخولا آغای من چی لئی قه و ماوه !

۱- دوباره تخت هه لیه سته

۲- چاوی مه ست: چاوی که سبکی به نگی کیشاوه . ۳- لولینه می .

یای زین^۱ بانگ بر آورد ای جوان! هان ای جوان ابله دیوانه عقل ناتمام (کم عقل)؟!
اگر بیالین من میآمدی چرا (قبلا) از من دعوت نکردی؟

کاکه مم گفت: ای خانم چشم مست^۲
(سوگند) بحق آن خدای بی شریک (که) هیچ شریک برای او نیست.
من دزدانه بیالین تو نیامده‌ام.
اینجا خانه خودم است و از تو آگاهی ندارم

موقعیکه یای زین این حرف را بتمامی از من شنید
پیش از (همه چیز) مشتی بدهن کاکه مم زد
خون از دهن کاکه مم جاری شد مثل جویبار و بحر و آب.

کاکه مم بانگ بر آورد: بنگینه ای بنگینه!
(ای) نوکر دانا و عصا زرین،
از خانه خراب شده و سه قلعه (مقصود اطاق نگهبانی قلعه است) سر بیرون آور؛
برایم آفتابه و مسینه^۳ بیاور.

بنگینه از برج و اطاق نگهبانی سردر آورد
آفتابه و لگن را برای آقای خود آورد
با هر دو دست بر سر خود میزد،
میگفت: ای خانه‌ام ویران ای خدا چه اتفاقی (برای) آقای من رخ داده است!

۱- باز نظم شروع میشود و چرگر صدای خود را بلند کرده و با آهنگ مخصوصی «چریکه» را میخواند.

۲- چشم مست آدم بنگی (حشیش کش).

۳- ظرفی مسی یا برنجی مخصوص شست و شوی دست و روی، آفتابه.

کاکه مه م ده لی: آفتاوه و مه سینه ی بگیروه به چووه به دواوه،

چ نه بو چم لئی نه قهوماوه،

چنجرو کیکم له که پوی خوم دواوه؛

دلۆینک خویته لهوئ تکاوه (رژاوه) .

یای زین ده لی: لاهه ئه و دیاریه له تو قبول نینه ؛

ئه وه دا-خولا ، چ قهره کولله یه که ده گه له خوت ده هینه (ده هینا) .

کاکه مه م ده لی: خاتونی ئوجوانه !

به حه قی ئه و خولایه ی لایه زانه (لایه زاله !)

ئه گهر قبول بکه ی ئه وم چاوش و پیش خزمه تی بهر ده ستانه ؛

خاتونی چاوی تو م گهلنک زه ریفترن له چاوی سه قران !

ددانی تو گهلنک زه ریفتره له دانان له گه وه هه ران !

ئه گهر ئه تو له من قبول ناکه ی پیش خزمه تان ده گه ل گه وره - نو که ران .

بو خوت بانگ هیله قهرواشان که نیره کان کار گه ران .

یای زین بانگ دیلی: قهرواش ناو مه لیک ریحانه ،

له بۆمن بینه روبه ندی ، ده گه ل فه نه رانه !

ئه وشو ژیده له شه وان ته عجوییکی گهلنک ته عه جویی ده خوم ده دی ، زین-ی

مل به کوین بابان - ویرانه .

۱- چاوش: واتا: چاوین، خوش وین، گورانی بیژ، چر گهر؛ چریکه وین، قام بیژ،

ستران وان و ...

کاسه م میگوید : آفتابه و مسینه را بر گردان، بر گرد و برو .
چیزی نشده و برای من اتفاقی رخ نداده است ،
چنگی به بینی خودم زده‌ام :
قطره‌ای خون از آن چکیده ،

یای زین میگوید : ایجوان این تحفه (بکنایه) از تو قبول نیست ،
خدا میداند این چه سیاه ملخی ! است با خودت آورده‌ای !

کاسه م میگوید : ای خاتون نوجوان ،
(سو گند) بحق آن خدای دانا (لایزال!) ؟
اگر قبول بکنی ، این (مرد) چاوش^۱ و پیمش خدمت زیر دست من است .

ای خاتون چشم تو برای من ، ظریفتر از چشم «سقر»^۲ است ،
دندانهای تو خیلی ظریفتر از دانه‌های در و گوهرهاست !
اگر تو از من پیشخدمتها و بزرگ نوکران را قبول نداری ؟!
خودت کلفتها ، کنیزکان و کارکنان (خود را) بانگ کن .

یای زین : بانگ برمیآورد : کلفت ملک ریحان نام ،
برای من روبند ، چراغ و فتر بیاور !
امشب غیر از (هر) شبی است ، یک حادثه^۳ خیلی شگفت آور از خودم دیدم ، (و)
برای همین است که) زین سیاهپوش ، دودمان برباد رفته است .

۱- چاوش چاوش = Gaweş مرکب از چا+و-ش - است ، در کردی (چا) یعنی خوب عالی و (و-ش == وهژ) از مصدر (ویژتن = Wêjtin = یعنی گفتن) آمده است مقصود از چاوش: خوب گوی، خوش صحبت، لطیفه گوی و چنانکه قبلاً درس ۱۶۷ اشاره شد در کردی بجای آوازخوان، سرود گوی و چرگر نیز استعمال میشود. در فارسی براهنمای زوار و کسیکه شعرهای هیجان آور مذهبی برای مسافربین راه عتبات میخواند چاوش میگویند .
۲- سقر = Seqir = نوعی از باز که در کردستان فراوان است آن را میگیرند و برای شکار تعلیم میدهند چشمانش بسیار قشنگ است .

یای زین بانگ دیلئی: قهرواش ، ئەهی قهرواشی ناو ئەسمەرە !
 لە بۆمن بیئە ، فەنەری روبەندی یە کسەرە .
 ئەوشۆ تەعەجوبیکی زۆر تەعەجوبم دەخۆم دی ، زین-ئی مل بە کوئین
 و قەلەندەرە .

یای زین بانگ دیلئی: قەرەواش ، قەرەواشی ناو گولندامە .
 لە بۆمن بیئە فەنەری ، روبەندیکی تەمامە ،
 ئەو شۆ زینە لەشەوان تەعەجوبیکی گەلێک تەعەجوب لەمنی مل بە
 کوئینی رودامە (روی داو) ؛

کئی بو لە یای زین-ئی بەلەك چاوە ،
 هەرچەندی گازی دە کرد ، ئەو قهرواش و کەنیزی دە نۆلاو ،
 هیچ کەس نەبو ، ، کەس جوابی نەداو .

یای زین دەلی: لاو لە او مەتی جندیە .
 بەشقی ئەو خولایەیی لە ژوری سەری یە .
 ئەگەر ئەتۆ پیم نالیی بابت کییە بوخۆت ناوت چی یە ؟

کاکە مەم دەلی: خاتونەیی کێل-گەردنی .
 ئەمن بۆ خۆم میر مەم-م ، تاقە کوژەیی بڕایم پادشای یەمەنی ،
 زۆژی دەعوا یە لە دوی بابم سوار دەبی دوازدە پادشا هەموو ساحتیی
 تیپ و سوپا و قۆشەنی ،

کاکە مەم دەلی: خاتونەیی چاو - بەنگیە ،

یای زین بانگ برمیآورد : کلفت ای کلفت اسمر نام !
یکسره برای من فترا^۱ و روبندرا بیاور .
امشب يك حادثه خیلی شگفت آور از خودم دیدم، زین سیاهپوش و قلندر است .

یای زین بانگ برمیآورد : کلفت ای کلفت گلندام نام .
برای من يك روبند تمام بیاور .
امشب غیر از (هر) شبی است، يك حادثه خیلی شگفت آور از من سیاهپوش واقع شده،

کسی از یای زین چشم قشنگ تر نبود،
هر چند بانگ میزد ، این کلفت (ها) و کنیز (ان) نوجوان،
هیچکدام نبودند و کسی جوابی نمیداد ،

یای زین میگوید : ای جوانی که از مردم خوشگلتری،
ترا سوگند بخدایی که برتر از همه است .
اگر تو اسم پدرت را بمن نمی گوئی نام خودت چیست ؟

کاکه مم میگوید : ای خاتون گردن مرمرین ،
من خودم میرم هستم یگانه فرزندان ابراهیم پادشاه یمن ،
روز جنگ دوازده پادشاه که هر کدام صاحب سپاه و تیپ (های) قشون هستند
بدنبال پدرم سوار (براسب) میشوند .

کاکه مم میگوید : ای خانم چشم مست (بنگی)،

۱- فترا. (فتهر Fener) - نوعی از فانوس .

بهشتی ئەو خولایه‌ی له ژوری سهریه ،

ئەگەر ئەتۆ پێم نەلێی ، بابت کێمە بوخۆت نیوت چیه ؟

یای زین دەلی : میرمەم گیان گیانه !

ئەمن یای زین - ێک بوم بە زولفانه ،

خوشکی میر زیندین - یم کچی میر عەودالانە ،

لەکنم خولاوهندی ئەمنی بوۆتو بە دیاری ناردووە بەنیشانه ،

یای زین دەلی : کاکە مەم چاو بەنگیمه ،

بهشتی ئەو خولایه‌ی لەژوری سهریه ،

ئەگەر پێم نەلێی ئێو و نیشانه‌ی کۆشک و پەنجەرە‌ی تۆ دەشاری یەمەن - ئێدا

نیشانه‌ی چیه ؟

کاکە مەم دەلی : خاتونێ کۆشکی من بلیندە سەر لەحوو تەبەقە‌ی آسمانی ،

خشتێکی زیژە یەکیکی زیژە وەسنا دایناوە لە کارخانێ ،

دەنگی مەلایکەتان دەیگانی لە حەو تەبەقە‌ی حاسمانی ؛

کۆشکی من کۆشکی گەلیک گەورە و گرانە ،

دیوانی برائیم پادشای یەمەنی گەلیک بەحوکمە ساحیبی دیوانە ،

لە دیوانی برائیم پادشای رۆنیمشتون سەدووە کیل و وەزیری کەوڵ بەشانه ،

۱- دیوان : دیووخان ، دیوی میوانان ، میوان سەرا - دیوانی پادشای : جیگای

جیی بەجیی کردنی کار و باری خەلکی . ئەیوبیان.

ترا بحق این خدای که مافوق (همه) است .
تو بمن بگو پدرت کیست و خودت اسمت چیست ؟

یای زین میگوید : میرم جان جان (من) ،
من یای زین هستم (صاحب) زلفها ،
خواهر میر زیانندین هستم دختر میر ابدالها ،
بنظرم خداوند مرا برای تو بعنوان تحفه و نامزدی فرستاده است .

یای زین میگوید : ای کاکه مم چشم مست ،
بعشق آن خداوندی که مافوق (همه) است (ترا سو گند میدهم) ،
اگر بمن نگوئی نام و نشان کوشك وینجره تو در شهر یمن چه نشانه‌ای دارد؟

کاکه مم میگوید : ای خاتون کوشك من بلند است ، سرش در هفت طبقه
آسمان است .
(هر) يك از آجر (هایش) زر است و دیگری سیم ، استاد (آجرهای) آنرا در
کارخانه ریخته است .

صدای ملائکه در طبقه هفتم آسمان بآن میرسد ؛

کوشك من يك کوشك بزرگ و مهمی است .
دیوان ابراهیم پادشاه یمن خیلی باحکم (و نافذ) و صاحب «دیوان» است .
در دیوان ابراهیم پادشاه صد و کیل و وزیر پوستین بدوش نشسته‌اند .

۱- دیوان = Diwan در کردی به قسمت بیرون خانه مخصوص پذیرایی مهمانان :
دیوان - یا دیواخان یا میوان‌سرا میگویند - دیوان عالی محل رتق و فتق امور
مملکت است . ایوبیان .

شام و نههاران چل مهجومعه به زهر فوه دیته دیوانی بر ایم پادشای ، له پیش
 خانان نوکهر و میر آخوژ و مهیتهران به دزی ده لئین: کویره نانه ،
 نهوه کاتب ژو نیشتموه حو کمان ده نوسی ، حو کم ده ژون بوسه شارانه ؛
 له لایه کی خه لاتان ده به خشی له لای دیکه کی ژیر-وشانه ،
 له لای دیکه کی ته نافی زا کیشاوه جه لادی لهوئ ژاده و ستانه ؛
 له ته ژه فی دیکه کی سدر باز ده ژوا ، له ته ژه فی دیکه کی سواره یان ده داوه
 له سانه ؛

له لایه کی ته ویله یه ، لایه دیکه کی ایخته خانه ،
 له لایه دیکه کی هه ل آوسراون چهک و سیلاحی ده میردانه .
 میرمه م ده لئ: یای زین عه مره که م ، چی دیکه کی لئی نازانم پیی
 ناکه م بوختانه ،

میرمه م ده لئ: خاتونئ خاتونئی چاو به نگیه !
 به شقی نهو خو لایه ی له ژوری سه ریبه ،
 نه گهر نه تو پی م نه لئی نیو و نیشانه ی کوشک و په نجه ره ی تو ده شاری
 جزیری-دا چیه ؟

یای زین ده لئ: میرمه م کوشکی من بلینده سه ری له شاخی ،
 آوی سپی له جهوزی که وسه ری دئی ، هه لده رژیته سدر به ردی مه رمه ر
 په خش و په ریشان ده بی له نیو چوار باغی ،
 شه هیئ و شالور^۱ و شمقار^۲ ده ویدا بون یاغی ،

شام و نهاران چهل مجمعه با ظروف به (دیوان) ابراهیم پادشاه می‌آید - در پیش‌خانه‌ها، نوکر، میر آخور و مهتر (ان) دزدانه بهم می‌گویند: نان بده نیست . می‌بینی ؛ کاتب نشسته احکام مینویسد، حکام بسوی شهرها می‌روند! ازطرفی خلعت می‌بخشد و ازطرف دیگر زرافشانی میکند ، ازطرف دیگر طناب و دار (حاضر) کرده و جلادش آنجا وایستاده است . ازطرف دیگر سرباز می‌رود، ازطرف دیگر سوارها را برای‌سان آماده می‌کنند، یک‌طرف طویله‌است و طرف دیگر اخته‌گاه^۱ (جای مخصوص اسبان اخته شده)، ازطرف دیگر اسلحه و ادوات جنگی مردان آویزان شده است . میرهم می‌گوید : یای زین - عمر من (زندگی و جان من) چیز دیگری نمیدانم و غیبت نخواهم کرد ،

میرهم می‌گوید : ای خاتون ای خاتون چشم مست ، ترا بحق آن خداوند که مافوق (همه) است (سو گند میدهم) . که تو بمن بگوئی نام و نشان کوشک و پنجره خودت را ، در شهر جزیر که چطور است ؟

یای زین می‌گوید : میرهم کوشک من بلند است سرش (بیلندی) کوه میرسد . آب سفید (صاف) (که) از حوض کوثر می‌آید روی سنگ مرمرش میریزد و درمیان چهارباغ پخش میشود . شاهین و شالور^۲ و شمقار^۳ در آنجا یاغی شده‌اند ،

۱- اخته‌گاه ترجمه اخته‌خان کردی بجایگاه مخصوص اسبان اخته شده می‌گویند .

۱- شالور salûr نام پرنده‌ایست :

۳- شمقار şimqar نام پرنده‌ایست که چشم و ابروان قشنگی دارد و مشهور است .

یای زین ده لئی - میرمه م کۆشکی من بلمینده سدر له حهو ته به قه ی آسمانی ،
 وه ستای بۆ هاتۆه له هیندی ، میعماری له بوخارایه ، گنجی بۆ هاتۆه
 له تاریکستانی . (؟!)

کۆشکی من خشتیکی زیزه یه کی گه وه هری کارخانی .
 ههر چهندی بهردی وه - قیمته غهواسان دهریان هیناوه له ده ریایه
 نیل و عومانی ،

ههر چهندی پارچه ی هیندیانه ئه وه له ویم داناوه پیاوی تاجر ئه گهر
 کولوری نه بی به قیمته ی نه زانی ،

میرمه م آریزم به لا به لهدی پیکه وه بکهین بیژیرین شو کرانه ،
 کی بو لهو جوته عاشقی نی ئوجوانه ،
 هه ل ده گرین فنه ری فانسوی ده گه ل چرانه ،
 ههر چهندی کۆشکان په نه هه ران ده گه زانه ،
 کۆشکی کا که مه می بو ؛ خاتونی نه ییو چ نیشانه .
 خاتون سه ری له کاری خو لای ته عه جوب ما له قسه ی خو ی بو په شیمانه .
 کا که مه م ده لئی : یای زین ، عه مره کم بۆ چیت به من ده کرد ئه و
 گه وره بوختانه ؟

یای زین ده لئی : میرمه م ، له من مه گره مانی ده گه ل ئه و ئی گه وره مانی ،
 ئه من هه وریک بوم له هه وره کانی ده آسمانی ،
 ئه من له بۆ تۆ هاتومه خواری ده گه ل دلۆپه ی ده - بارانی ،
 هه تا پیکه وه بکهین سه فایه ده گه ل سهیرانی ،

یای زین میگوید: میرم کوشک من بلند است سرش بطبقه هفتم آسمان میرسد.
(برای ساختن آن) استاد از هند آمده است ، معمار از بخارا و گچ را از
تاریکستان^۱ برایش آورده اند .

هریک (از) آجر(های) کوشک من زر است و آجر دیگرش را از گوهر
کارخانه، (ساخته اند) .

هر قدر سنگ قیمتی که غواصان از دریا در آورده اند ؛ از نیل (و) از عمان ،
هر قدر پارچه که از هندوها دارم ، آنرا آنجا گذاشته ام مرد تاجری که مرور
نداشته باشد قیمت آنرا نمیداند . (نمی تواند کرد)

ای عزیزم میرم بگذار باهم آشنا (ودوست) بشویم و شکر کنیم .

کسی از آن جفت عاشق، نوجوانتر نبود .

«فتر» فانوس را با چراغ، برداشتیم ،

هر قدر پنجره های کوشک را گشتند ،

کوشک **کاکه** مم بود ؛ خاتون در آن (جا) نشانه ای نداشت .

خاتون سرش از کار خدا در تعجب ماند ، و از گفته خود پشیمان شد .

کاکه مم : یای زین ، ای عمر من (جان من) برای چه این بهتان بزرگ را

بمن کردی ؟

یای زین میگوید : میرم بامن (قهر) اعتصاب ، آن اعتصاب بزرگ مکن ،

من ابری از ابرهای آسمان بودم ،

من برای تو با قطره ای باران پائین آمدم ،

تا باهم صفا و سیران کنیم ،

یای زین ده لی : تو خولا میرمه ، لیم مه گره مانئی لیم ههله مه که پشتی ،
 ئەمن هه ورێک بوم له هه وره کانی ده- به هه شتی ،
 خولا وهندی عاله میان ئەمنی له بو تو هاویشه پیده شتی .

کئی بو له و جوته عاشقی ده - تهرلانه .
 ده ستره و ئە نگوستیله یان پێک ده گۆریوه به نیشانه ؛
 دەستیان ده ستۆی ، ده هاتنه وه سه ر فهرشان ، جانه مازان ، قالیچانه ،
 جاییکه وه ژونیشان ده یان بژارده وه شو کرانه .

یای زین ده لی : خولا که ی میرمه ئە گهر سبجیه یانی هه لده ستی ئەو
 خهوت وه بیرئ ،
 ئە گهر هه ل نه ستی ، نابی به ییلچی له دوا ی من نایه یه شاری وێرانه جزیرئ ،
 یا زه بی پیناودام بی ئە گهر ئەوئ ژوژئ خولا ده کا دیوانئ ئە گهر
 دیوان ده گیرئ ،

کا که مه مه ده لی : یای زین گیان گیانه !
 ئە گهر سبه یینی هه لستم ، خولا نه خوازته ئە تو نه مینی لی ره کانه ،
 ئە گهر هه لته گرم که شکۆلیکی ده رویشان داره سایه کی ئو جوانه ،
 ئە گهر به سوالکهری وه دوت نه کهوم پهیدا بکه م نان نانه ،
 یازه بی به کفری بمرم له سه رم بی کۆچک و ده سمالی ده ژنانه ،

پای زین میگوید : ترا بخدا ای میرهم با من (قهر) و اعتصاب مکن و بمن پشت ، مکن .

من ابری از ابرهای بهشت بودم .

خداوند عالمیان ، مرا برای تو ، بیای دشت فرستاده است ،

آن جفت عاشق طرلان (بودند) و کسی دیگری نبود (که) ،

برای نامزدی ، دستمال و انگشتریهایشان را باهم عوض میکردند .

دستها بگردن (هم) ، بروی فرشها ، جانمازها و قالیچهها برمیگشتند ،

آنموقع باهم می نشستند و شکرانه میکردند .

پای زین میگوید : میرهم ترا بخدا اگر فردا بیدار شدی این خواب را

بیاد بیاور ،

اگر حرکت نکنی و بدنبال من (مانند) ایلچی (قاصد) بشهرویران جزیر نیایی ،

از خدا میخواهم ؛ آن روزی که خدا در دیوان (آخرت) دادرسی میکند ،

پایندانم^۱ باشی .

کاکه مم میگوید : پای زین جان ای جان (من) ،

اگر صبح بیدار شدم ، خدا نکند ، تو در اینجا نمائی ،

اگر یک کشکول درویشان ، بایک چوب عصای نوجوان برندارم (و)

بگدائی (هم باشد) ترا دنبال نکنم - و نان نان (سرراه از مردم نگیرم) .

۱ - پایندان : مقابل (پیناودار = Pê+naw+dar) - کردی

یعنی مسؤل .

یای زین ، عهمره کهم هدر چند مینهی خولا دروستی کردوه جوله کیه ،
 فوره نکه ، داسنی به ^۱ عروسه ، ده یانه ^۲ ؛
 هلالی دنیا به لیم هدرام بی ؛ له تو زیاتر هه مو وه کو دایک و
 خوشکانه ،

یای زین ده لی : له خوّم مل به کوین و بی-سه لایه ،
 هدر چندی نیرینهی خولا وه ندی عالمی دروستی کردون له دنیا به ،

هدر چندی جووه و هه رمه نیه ، له تو زیاتر هلالی دنیا بهم
 لی-هدرام بی .
 هه موم له کن وه باب و برای خوّم وایه (وابی) .

کی بو لهو عیشقی ده-تهر لانه ،^۲
 ده ستیان ده ستوی یهک ده کرد دمیان به دمی یهک ده نانه .
 پهرین کان^۴ کوتیان : نه گهر نه یهینه وه ژوره شی خولای ده بین ، نه گهر
 ده شی - بهینه وه خولا گیری نه وهی ده بین ، خوشکی گه وره کوتی : پیاو به خولای
 خلاص ده بی به لا به عهبدان خلاسی نابی .

-
- ۱ - داسنی هوزیکی کوردی کوردستانی روژ آوایه بیان ده لین له سه ر ربی
 و شوبنی (به زیدی) - یانن لیکولینه وهی دوایی گهری تازه ده ری خسته وه که ره گه زو
 آیتیان ده چی وه سه ر (ایزه دیه) کونه کان .
 ۲ - ده ره چله ی نه و واژه ی نه گه یستم .
 ۳ - تیی نه گه یستم .
 ۴ - لیره را تهخت پهر که یه . نه بو بیان .

(اگر این کار را نکنم) ایخداوندا بکافری بمیرم - دستمال و لچک زنانه روسرم باشد (مقصود مردانگی نداشته باشم) ،

(ای) یای زین عمرمن (زندگی و جان من) هرچه ازجنس اناث است و خدا آنرا درست کرده، از یهودی، فرنگی، داسنی، روس و غیره (هرچه باشد؟!) .
حلال دنیا بر من حرام باد غیر از تو (جنس اناث) همه برای من مادر و خواهر هستند.

یای زین میگوید: (تنها) خودم سیاهپوشم و فریادم (بجائی) نمیرسد .
هر چند نرینه که خداوند گار عالم (آنها) را درست کرده و درد دنیا هستند ،

چندانکه یهودی وارمنی است، غیر از تو، حلال دنیا بر من حرام باد ،
همه (آنها) درپیش من مثل پدر و برادر خودم هستند .

کسی بعشق طرلان (ها) نبود^۱،
دستها را بگردن هم انداختند و دهان (لبها) را بر روی هم نهادند ،
حوریه^۲ گفتند اگر (زین) را برنگردانیم پیش خدا روسیاه خواهیم شد و
اگر بر خواهیم گرداند . خدا گیر این یکی خواهیم شد ، خواهر بزرگ گفت :
آدم (!) از (حق) خدا خلاص میشود . اما از (حق) بندگان خلاص نمیشود .

۱- داسنی = Dasini یکی از ایلات مشهور کرد متوطن در کردستان غربی و بین النهرین، کردها آنها را پیر و مذهب (یزیدی) و شیطان پرست میشناسند؛ ولی تحقیقات اخیر ثابت کرد که این طایفه از بازماندگان زردشتیه‌های قدیم‌اند و اصل دیانت آنان یزدان پرستی است و شاید کلمه (یزیدی) معرف (ایزدی) باشد نک: فرهنگ‌عشایر کرد تألیف نگارنده .

۲- این بند تاحدی نامفهوم و ظاهراً نامتناسب است، اما اصل جمله که منظوم و سلیس است، شاید یکنوع تکیه و ترجیع برای حفظ وزن و آهنگ «چریکه» باشد که چرگر بکار برده است .

۳- از اینجا نشر شروع میشود .

کئی^۱ بو ده خوشکی چو که له گه لیک نازداری ؛
 ته مه نای ده کرده وه له خو لای له پیغه مبهری موختاری ،
 یا ره بی خهو بو آشقان له باره گای خو لای بباری !
 نهوانه که و تن بیهوش بو ن به یه کجاری .

نه وه کئی بو لهو پهری ده-تهر لانه ،
 ته گبیریان کرد به ههر سی خوشکانه :
 نه مه به لا زورهش نه بین له باره گای بینایی - چاوانه^۲ ،
 به لام یای زین-ئی بیچیینه وه به په نجهی ده ستانه ،
 لییره هه لگرین به جی و مه کانه ،
 بیبهینه وه شاری جزیر-ئی سبجهینی خه جالت نه بی نه وه به ستر مانه .
 جاله کاکه مه می چ بکهین ده مینی به جی و مه کانه ؟
 ده لئی : عیلاجی ده کا بینایی چاوانه ،

کئی بو لهو پهری ده-گولباوه^۳ ،
 یای زین-یان توند و توند به ده ستان ده پیچاوه ،
 له سهر بالی خو یان دا-ده ناوه ،
 هه تا هه لیا نگر ت بردیان له خهو ته به قه ی آسمانی راوه ستاوه ،
 و چانیان نه دا هه تا بردیان له شاری جزیر-ئی له جی و مه کانی
 خو یان دا ناوه .

۱- لی ره را چریکه به هه لبه سته .

۲- بینایی چاوان : له راویزی مو کری - مه نگوری-دا و اتا خودای بینا و آگادار .

۳- گولباوان ، گول نه ژاد ، گولندام . ع.ا

کسی^۱ بجز آن خواهر كوچك خیلی نازدار نبود (كه) :
از خداوند و پیغمبر مختار تمنا میکرد ،
ای خداوند گارا برای عاشقان ، خواب از بارگاه پروردگاه بیارد ،
آنها (مم‌وزین) بیهوش شدند و یکدفعه افتادند .

کسی بجز پری(های) طرلان نبودند (كه) :
هرسه تا خواهر تدبیر میکردند ،
برای اینکه ما دربارگاه خداوند بینا^۲ سیاه روی نشویم ،
(بعقیده) من یای زین را با پنجه دستها (مان) بیچیم ،
از این جا و مکان اورا برداریم ،
اورا به شهر جزیر برگردانیم ، تا فردا این زبان بسته خجالت نکشد .
آنگاه در این جا و مکان کاکه^۳ مم را چه باید کرد ؟
میگوید : خداوند بصیر ، علاج اورا خواهد کرد .

پری(های) «گولباوه» (گل‌نژاد)^۴ بودند (كه) ،
دستهای یای زین را تندتند می‌پیچیدند .
روی بالهای خودشان (اورا) می‌گذاشتند .
تا اورا برداشتند و بطبقه هفتم آسمان رساندند(ند) ،
آرام‌نگرفتند تا اورا بشهر جزیر رساندند و اورا بجا و مکان اصلی خودش گذاشتند ،

۱- باز «چریکه» با شعر شروع میشود .

۲- بینای چاوان = Binayê Çawan ترجمه لفظی، یعنی بینائی چشمان ولی در اصطلاح لهجه مکرری - منگوری بمعنی خدا است و ما خداوند بینا ترجمه کرده‌ایم .

۳- گول‌باوه = Gulh- bawe ترجمه تحت‌اللفظیش گل‌بابان گل‌نژاد گل‌اندام است . ع. ایوبیان .

ئه گهر سبجه يني **كاكه مه م** له خهوي هه لده ستاوه ،

بانگ ديئي : ئه ي به نغي نه به لك چاوه ،

ئه و ياي زين - ي له كن من بو ، بو چي ديار نيه له كن من نه ماوه ؟

به نغي نه ده لي : مير مه م به حه ق ي ئه و خولا يه ي له ژوري سه ريه ،

ئه من هيج كه س نازانم وه هيج كه سم نه ديه .

كاكه مه م بانگ ديئي : خه منا كم گه ليك ده رفيك رم ،

آفتاوه و له گهن بينه تا ده سنو ئيزيكي مباره ك هه لگرم ،

ئه وه كي بو له به نغي نه گولباوه :

آفتاوه و له گه ني بو آغاي خوي هيناوه ،

كاكه مه م ئه گهر ده سنو ئيزي هه لده گرت ، ده ستري ده ستان له به ري

خوي ده ريناوه ،

ئه گهر ته مه شاي قامكي خوي ده كرد مۆر و ئه نگوستيله ي ياي زين - ي

له كني به جي ماوه ؛

ده ز به جي بي حال ده بو زماني شكاوه ،

چاوي هه لته هات هوشي او مه تيي نه ماوه ،

به نغي نه ده زماني بي هوشي هيناوه ،

وه بهر ده مي **كاكه مه مي** داوه ،

كاكه مه م جي به جي چاوي هه لات زماني كراوه ،

كاكه مه م بانگ ديئي : به نغي نه جي م بو راخه كارم كراوه ،

فردا موقعیکه **کاکه مه** از خواب بیدار شد .
 بانگ بر آورد : ای **بنگینه** چشم قشنگ ،
 آن یای زین - ی که پیش من بود چرا پیدا نیست ، پیش من نمانده است .

بنگینه میگوید : **میرمه** (سو گند) بحق آن خداوندی که برتر از همه است ،
 من هیچکسی را ندیده‌ام و نمیدانم .

کاکه مه بانگ بر میآورد : **بنگینه** غمناکم و خیلی درفکرم ،
 آفتابه و لگن را بیاور ، تا يك دستنماز مبارك برگیرم .

این **بنگینه** گل نژاد بود و بجز او کسی نبود (که) :
 آفتابه و لگن را برای آقای خود آورد ،
کاکه مه موقعیکه دستنماز گرفت و دستمال را از کمر خود بیرون میآورد ؛
 موقعیکه انگشت خود را تماشا میکرد ، (دید) مهر وانگشتر یای زین پیشش
 جا مانده است .

فوراً بیحال شد و زبانش بند آمد ،
 چشمش باز نشد و هوش نداشت مردم را (بشناسد) ،
بنگین داروی «علاج بیهوشی» آورد ،
 و بدهان **کاکه مه** ریخت .
کاکه مه فوراً چشمش را گشود و زبانش باز شد ،

کاکه مه بانگ بر میآورد: ای **بنگین** رختخواب مرا بیفکن ، کارمن (زار) است:

کاکه مه م بانگ دیلئی : به نغینه دهر و نم گه لئیک له جۆشه ،
خه بهر یکی به بابم بده بلیی : کاکه مه م دهر دی گرانه ، گه لئیک نه خۆشه .

کئی بو له به نغینه ی گولباوه :
بانگ له سهر بانگئی لئیداو ،
چۆ دیوانی برایم پادشای راوه ستاوه .

برایم پادشاهه لئی : به نغینه ی چاو به نگییه ،
ئهدی آغای تۆ ، له کوئی-یه دیار نیمه ؟

ده لئی : قوربانت بزم دلم به خه مه ، نابیی خامۆشه ،
کاکه مه م دهر دی گرانه گه لئیک بیهۆشه .

که برایم پادشا ، وا ده زانی ،
هه لده ستی ، شه ققرن ده که وینه دیوانی .

کئی بو له برایم پادشای گولباوه ،
فرمیسکی چاوانی ده تگوت روبار و آوه .

کئی بو له برایم پادشای موخته بهره ،
له پلیکان و په نجه ران ! ده که وته سهره .

کئی بو له برایم پادشای گولباوه ،
دهر کی کرده وه ، په رده ی هه لداوه .

کاکه مه بانگ بر میآورد : ای بنگینه درونم خیلی پر جوش است .
 خبری به پدرم بده بگو : کاکه مه بسیار مریض و دردش سخت است .

کسی جز بنگینه «گول باوه» نبود (که) :
 پی در پی بانگ بر می آورد ،
 بدربار ابراهیم پادشاه رفت و ایستاد .

ابراهیم پادشاه گفت : ای بنگینه چشم بنگی ،
 آیا آقای تو کجاست (که نمیتوان) او را پیدا کرد ؟

میگوید قربانت شوم قلبم غمبار است ، (میسوزد) و خاموش نمیشود ،
 کاکه مه دردش گران و سخت بیهوش است .

وقتی که ابراهیم پادشاه این را فهمید ،
 از جا برخاست (و) سروصدای دردربار او برپا شد .

ابراهیم پادشاه گل نژاد بود . (که)
 اشک چشمانش چون آب رودبار (سرازیر میشد) .

کسی از ابراهیم پادشاه معتبرتر نبود ،
 (او) از پلکان و پنجره ها ! بالا میرفت .

کسی بجز ابراهیم پادشاه گل نژاد نبود ،
 (که) در را باز کرد و پرده را بالا زد .

کئی بو له برایم پادشای جندیه ،

سه‌ری کاکه مه‌هی ده‌گرت ده‌ینا له‌سه‌ر زانیه ،

ده‌لئی : زۆله ، به‌قوربانته‌م ، « کوینی دیشی » آزارت چیه ؟

زۆله چاکه ، بابت آزارت بزانی ،

تا بنی‌رم له‌دوی ئه‌ره‌ستوی^۱ لوقمان^۲ ؛

ده‌شقه‌م که‌سیک به‌شقای ده‌ردی تۆم بو بزانی .

هه‌ر چه‌ندی بابی ده‌یگوت و پاژاوه ،

کاکه مه‌م نه‌قه‌سی ده‌کرد ، نه‌جوابی داوه .

برایم پادشا ده‌لئی : زۆله آزارت له‌کوینی ، له‌خۆم هال-وی‌رانی ،

زۆله روحت ده‌سه‌ر ده‌گی‌رم ، ده‌گه‌ل سه‌رتاپای ایمانی .

زۆله دلم سوتاوه ؛ میرمه‌م ، آورم به‌ربو له‌به‌ده‌نی ،

زۆله چاوی خۆت ده‌سه‌ر ده‌گی‌رم ، ده‌گه‌ل شاره‌که‌ی یه‌مه‌نی ،

زۆله وه‌کازی ده‌ستم ، زوناکیی هه‌ر دوک چاوانم ،

زۆله هی‌زی جگه‌رم ، وی‌ردی زبانم ،

کسی از ابراهیم پادشاه خوش‌هیكل تر نبود .
 سر **کاکه‌م** را میگرفت و روی رانهایش مینهاد ،
 میگوید: ای فرزند قربانت شوم، کجای تو درد میکند، آزار (بیماری) -ت چیست؟

ای فرزند بهتر است که پدرت آزار ترا بداند .
 تا بدنبال **ارسطو^۱**، **لقمان^۲** (آدم) بفرستم (آنها را بیاورند)،
 بلکه کسی شفای درد ترا (برایم) بشناسد (و چاره کند) .

هر چه پدرش میگفت و لابه کرد .
کاکه‌م نه حرفی میزد و نه جوابی داد .

ابراهیم پادشا میگوید : ای فرزند درد تو از کجاست ، (آه) برهن ، خانه -
 خراب شدم .

ای فرزند، روح و ایمانم را فدای تو خواهم کرد .

ای فرزند، دلم سوخته ؛ **میرم** آتشی درمن گرفته‌است .
 ای فرزند، چشم خود را با شهر **یمن** بقربان تو خواهم کرد .

ای فرزند، عصای دستم ، ای روشنائی دوچشمانم ،
 ای فرزند، ای قوت جگرم، ورد زبانم ،

۱- و ۲- ارسطو و لقمان، در اغلب «چریکه»های کردی در مفهوم : مطلق حکیم
 و طبیب آمده‌است . ع. ابوبیان .

زۆله ئەگەر ئەتۆ چت بە سەرئ ، ئەمن خۆم بە ساحیبی یەمەنی نازانم .

زۆله فرزندى خۆم ، دیدەى شیرینم ،

زۆله تۆ چاوان هەلێنە تەمەن جارێکی بت بینم .

میرمەم دەلی : بابە ، منداڵ بوم ، بە فەقییى لە فەقییایەتی ژابردم

بوم بەمەلا ، لە مەلایەتی ژابردم بوم بە قازی .

بابە گیان ئەلعان و بێلفەرەس دەمەوئ : ژنم بۆ بخوازی ،

برایم پادشا دەلی : زۆله لە روحی بابت کەوئ ، دەگەل ئەوئ غەمئ ،

دەگەل ئەوئ فیکرئ ،

زۆله لەبۆت داویمە سەر بەحرئ ، کەلەکی دەگەل جسرئ ،

زۆله تەشریفی مبارەکت بئ (!) دەچم لەبۆت دەخوایم کچی

پادشای میسرئ^۱ .

زۆله لەمەنت کەوئ دەگەل ئەوان خەمان دەگەل ئەوان گەلیان ،

زۆله لەبۆت داویمە سەر بەحران کەلەکان دەگەل گەمیان ،

زۆله تەشریفی مبارەکت بئ (!) ، دەچم لەبۆت دەخوایم کچی

پادشای هیندیان ،

زۆله لەمەنت کەوئ دەگەل ئەوئ غەمئ دەگەل ئەوئ خەباتئ ،

۱- رەنگە دەگەل بنەمالی پیشەوای گەورە ، پادشاه سەلاحەدینی ئەیوبی بی .

ای فرزند اگر چیزی بسر تو بیاید من خود را صاحب یمن نمیدانم .

ای فرزند، دیده شیرینم ،

ای فرزند، چشمانت را باز کن تا من بار دیگر ترا ببینم .

میرم گوید : ای پدر ، كودك بودم ، شاگرد شدم و از شاگردی (علوم) فقه

گذشتم ملا شدم ، از آخوندی گذشتم قاضی شدم .

ای پدر جان ، الان بدون فرصت میخواهم برایم زن بگیری .

ابراهیم پادشاه میگوید: ای فرزند، روح پدر قربانت ، آیا (این مسأله) ارزش

این همه غم و فکر (را دارد) ؟

ای فرزند بخاطر تو روی بحر پل برپا میکنم و زورق بدریا میاندازم ،

ای فرزند تشریف بیاور (!؟) خواهم رفت دختر پادشاه مصر^۱ را برایت خواستگاری

خواهم کرد ،

ای فرزند، (کم همتی میکنی) این غمها و این گلایهها (چیست) ؟

ای فرزند، بخاطر تو زورقها ، سفاین را بدریاها میاندازم .

ای فرزند، تشریف مبارکت بیاید ، بروم ، برای تو ، از پادشاه هندیان

خواستگاری دخترش را میکنم .

ای فرزند، (کم همتی میکنی) با این غمها ، با این کوشش(ها) .

۱ - شاید اشاره به پیشوا و سردار بزرگ کرد سلطان صلاح الدین ابوبی سرسلسله

دودمان ابوبیان است نک : طبقات سلاطین اسلام تألیف استانلی لین بل ترجمه مرحوم عباس

اقبال تهران ۱۳۱۲ ص ۶۴ .

زۆله تەشریفی مبارکت بێ (!) ، دەچم بۆت دەخوایم کچی پادشای
لەرۆژەلات-ئ.

دەلێ : بابە گیان ، نەمیسرم دەوی نەشامە ،
بە کابەتولایە-کەم ماله خولایە بەیتولامە ،
دلی من وای لە یای زین-ئ گرتووە مەقامە ،
لەپاش یای زین-ئ حەلالی دنیا یە لەمن حەرامە ،

بابە ئەگەر راستە بۆم دینی چ ژنانە ،
یای زین-م دەوێ ، وە ی بە زولفانە ،
خوشکی میر زیندین-یە و کچی میر عەودالانە ،
ئەگەر دەپرسی مەملەکەتی وان شاری جزیر-ئ بوتانە ،

برایم پادشا کوتی^۱ : جزیر دە مولکی خولای دانیە ، وە کیل و وەزیر
کوتیان : قوربان نیە ،

کوتی : بەلا بۆم عەبیە ئەمن پادشایم ، کچی نوکەری خۆم
بۆ کوژی خۆم بێنم . کوتیان : کۆنە وەزیریڤ هەیه بچن ئەوی بێنم ،
بزانن جزیر هەیه یا نیە ؟

وەزیریان : هینا دە قەفەزی دابو ، هینایان لەدیوانی برایم پادشای
دایان نا ، برایم پادشا کوتی : وەزیر شاری جزیر-ئ دە مولکی خولایدا ،
ئەمن دەلێم نیە ، هەیه یا نیە ؟